

СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Із змінами і доповненнями, внесеними
законами України

від 26 грудня 2002 року N 407-IV, ОВУ, 2003 р. N 2, ст. 44,
від 2 червня 2005 року N 2620-IV, ОВУ, 2005 р. N 25, ст. 1410,
від 23 червня 2005 року N 2709-IV, ОВУ, 2005 р. N 29, ст. 1694,
від 23 червня 2005 року N 2710-IV, ОВУ, 2005 р. N 29, ст. 1695,
від 8 вересня 2005 року N 2853-IV, ОВУ, 2005 р. N 39, ст. 2446,
від 22 вересня 2005 року N 2901-IV, ОВУ, 2005 р. N 42, ст. 2643

(зміни, передбачені [пунктом 3 розділу I](#) Закону України від 22 вересня 2005 року N 2901-IV,
набрали чинності з 1 січня 2006 року),

від 16 листопада 2005 року N 3097-IV, ОВУ, 2005 р. N 51, ст. 3170,
від 20 грудня 2005 року N 3250-IV, ОВУ, 2006 р. N 1 - 2, ст. 8,
від 23 лютого 2006 року N 3497-IV, ОВУ, 2006 р. N 12, ст. 794,
від 15 березня 2006 року N 3539-IV, ОВУ, 2006 р. N 14, ст. 962,
від 22 грудня 2006 року N 524-V, ОВУ, 2007 р. N 2, ст. 63,
від 10 квітня 2008 року N 257-VI, ОВУ, 2008 р. N 31, ст. 961,
від 16 квітня 2009 року N 1276-VI, ОВУ, 2009 р. N 33, ст. 1108,
від 21 травня 2009 року N 1390-VI, ОВУ, 2009 р. N 44, ст. 1467,
від 21 травня 2009 року N 1397-VI, ОВУ, 2009 р. N 44, ст. 1468,
від 4 червня 2009 року N 1452-VI, ОВУ, 2009 р. N 48, ст. 1612,
від 1 червня 2010 року N 2302-VI, ОВУ, 2010 р., N 49, ст. 1606,
від 1 липня 2010 року N 2398-VI, ОВУ, 2010 р., N 57, ст. 1935,
від 6 липня 2010 року N 2435-VI, ОВУ, 2010 р., N 57, ст. 1940,
від 4 листопада 2010 року N 2677-VI, ОВУ, 2010р., N 95, ст. 3373,
від 11 січня 2011 року N 2913-VI, ОВУ, 2011 р., N 8, ст. 364,
від 19 квітня 2011 року N 3234-VI, ОВУ, 2011 р., N 35, ст. 1431,
від 12 травня 2011 року N 3354-VI, ОВУ, 2011 р., N 42, ст. 1712,
від 19 травня 2011 року N 3381-VI, ОВУ, 2011 р., N 44, ст. 1771,
від 9 вересня 2011 року N 3738-VI, ОВУ, 2011 р., N 77, ст. 2845,
від 20 вересня 2011 року N 3760-VI, ОВУ, 2011 р., N 80, ст. 2938,
від 12 січня 2012 року N 4314-VI, ОВУ, 2012 р., N 10, ст. 357,
від 15 березня 2012 року N 4525-VI, ОВУ, 2012 р., N 28, ст. 1038,
від 13 квітня 2012 року N 4652-VI, ОВУ, 2012 р., N 37, ст. 1371,
від 17 травня 2012 року N 4766-VI, ОВУ, 2012 р., N 45, ст. 1742,
від 16 жовтня 2012 року N 5462-VI, ОВУ, 2012 р., N 95, ст. 3846,
від 6 листопада 2012 року N 5477-VI, ОВУ, 2012 р., N 91, ст. 3668,
від 16 травня 2013 року N 245-VII, ОВУ, 2013 р., N 44, ст. 1570,
від 4 липня 2013 року N 402-VII, ОВУ, 2013 р., N 59, ст. 2115,
від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII, ОВУ, 2014 р., N 87, ст. 2471,
від 3 вересня 2015 року N 668-VIII, ОВУ, 2015 р., N 45, ст. 407,
від 24 грудня 2015 року N 911-VIII, ОВУ, 2016 р., N 3, ст. 154,
від 26 січня 2016 року N 936-VIII, ОВУ, 2016 р., N 16, ст. 613,
від 17 травня 2016 року N 1370-VIII, ОВУ, 2016 р., N 45, ст. 1638,
від 2 червня 2016 року N 1404-VIII, ОВУ, 2016 р., N 53, ст. 1852

(зміни, внесені Законом України від 2 червня 2016 року N 1404-VIII, в частині положень,
що стосуються діяльності приватних виконавців, вводяться в дію з [5 січня 2017 року](#)),

від 19 жовтня 2016 року N 1692-VIII

Окремі положення статті 211 цього Кодексу визнано такими, що відповідають [Конституції України](#) (є конституційними) (згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 3 лютого 2009 року N 3-рп/2009)

Положенню частини першої статті 61 цього Кодексу дано офіційне тлумачення Рішенням Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року N 17-рп/2012

(У тексті Кодексу слова "державний орган реєстрації" в усіх відмінках і числах замінено словами "орган державної реєстрації" у відповідному відмінку і числі згідно із Законом України від 1 липня 2010 року N 2398-VI)

(У тексті Кодексу слова "центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей" в усіх відмінках замінено словами "центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей" у відповідному відмінку згідно із Законом України від 16 жовтня 2012 року N 5462-VI)

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. СІМ'Я. РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Стаття 1. Завдання Сімейного кодексу України

1. Сімейний кодекс України визначає засади [шлюбу](#), [особисті немайнові](#) та [майнові права і обов'язки подружжя](#), підстави виникнення, зміст [особистих немайнових](#) і [майнових прав та обов'язків батьків і дітей](#), [усиновлювачів та усиновлених](#), інших [членів сім'ї](#) та [родичів](#).

2. Регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою:

зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;

утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї;

побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки;

забезпечення кожної [дитини](#) сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Стаття 2. Учасники сімейних відносин, які регулює Сімейний кодекс України

1. Держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї.
2. Держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство.
3. Держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини.
4. Держава бере під свою охорону кожную дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування.
5. Ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 6. Дитина

1. Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.
 2. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.
- Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Стаття 7. Загальні засади регулювання сімейних відносин

1. Сімейні відносини регулюються цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами.
2. Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками.
3. Сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства.
4. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя.
5. Учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.
6. Жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.
7. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

8. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, **непрацездатних** членів сім'ї.
9. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.
10. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 8. Застосування до регулювання сімейних відносин **Цивільного кодексу України**

1. Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та **дітьми**, іншими **членами сім'ї** та **родичами** не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами **Цивільного кодексу України**, якщо це не суперечить суті сімейних відносин.

(У редакції Закону України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 9. Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін

1. Подружжя, батьки дитини, батьки та **діти**, інші **члени сім'ї** та **родичі**, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (**договором**), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.

2. Особи, які проживають однією сім'єю, а також родичі за походженням, відносини яких не врегульовані цим Кодексом, можуть врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за **договором**, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.

Стаття 10. Застосування аналогії закону та аналогії права

1. Якщо певні сімейні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або домовленістю (договором) сторін, до них застосовуються норми цього Кодексу, які регулюють подібні відносини (аналогія закону).

2. Якщо до регулювання сімейних відносин неможливо застосувати аналогію закону, вони регулюються відповідно до загальних засад сімейного законодавства (аналогія права).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 11. Врахування звичаїв при вирішенні судом сімейних спорів

1. При вирішенні сімейного спору **суд** за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий **звичай**, а також звичай **національної меншини**, до якої належать сторони або одна з

них, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.

Стаття 12. Обчислення строків, встановлених у цьому Кодексі

1. Строки, встановлені у цьому Кодексі, обчислюються відповідно до [Цивільного кодексу України](#).

Стаття 13. Міжнародні договори України

1. Частиною національного сімейного законодавства України є [міжнародні договори](#), що регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Якщо в міжнародному договорі України, укладеному в установленому порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом сімейного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України.

(У редакції Закону України
від 22.12.2006 р. N 524-V)

Глава 2. ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ СІМЕЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ. ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Стаття 14. Здійснення сімейних прав

1. Сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі.

2. Якщо [дитина](#) або особа, [дієздатність якої обмежена](#), не може самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, [опікун](#) або самі ці особи за допомогою батьків чи піклувальника.

3. Виключено.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 15. Виконання сімейних обов'язків

1. Сімейні обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути перекладені на іншу особу.

2. Якщо особа [визнана недієздатною](#), її сімейний обов'язок особистого немайнового характеру припиняється у зв'язку з неможливістю його виконання.

[Майновий обов'язок](#) недієздатної особи за її рахунок виконує [опікун](#).

3. Якщо в результаті [психічного розладу](#), тяжкої хвороби або іншої поважної причини особа не може виконувати сімейного обов'язку, вона не вважається такою, що ухиляється від його виконання.

4. Невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку може бути підставою для застосування наслідків, встановлених цим Кодексом або домовленістю (**договором**) сторін.

Стаття 16. Надання неповнолітнім батькам допомоги у здійсненні батьківських прав та виконанні батьківських обов'язків

1. Якщо мати, батько дитини є **неповнолітніми**, баба, дід **дитини** з боку того з батьків, хто є неповнолітнім, зобов'язані надавати йому допомогу у здійсненні ним батьківських прав та виконанні батьківських обов'язків.

Стаття 17. Надання органом опіки та піклування допомоги особам у здійсненні ними своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків

1. **Орган опіки та піклування** надає допомогу особі у здійсненні нею своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків в обсязі та в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 18. Захист сімейних прав та інтересів

1. Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до **суду** за захистом свого права або інтересу.

2. Суд застосовує способи захисту, які встановлені законом або домовленістю (**договором**) сторін.

Способами захисту сімейних прав та інтересів зокрема є:

- 1) встановлення правовідношення;
- 2) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку;
- 3) припинення правовідношення, а також його анулювання;
- 4) припинення дій, які порушують сімейні права;
- 5) відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права;
- 6) **відшкодування матеріальної та моральної шкоди**, якщо це передбачено цим Кодексом або **договором**;
- 7) зміна правовідношення;
- 8) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 19. Участь органу опіки та піклування у захисті сімейних прав та інтересів

1. У випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до [органу опіки та піклування](#).

2. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до [суду](#), крім випадку, передбаченого частиною другою [статті 170 цього Кодексу](#).

3. Звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на звернення до суду.

У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви.

Абзац третій виключено.

4. При розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні [дитини](#), [місця проживання дитини](#), [позбавлення та поновлення батьківських прав](#), [побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав](#), [відібрання дитини](#) від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, [управління батьками майном дитини](#), [скасування усиновлення](#) та [визнання його недійсним](#) обов'язковою є участь органу опіки та піклування.

5. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання [дитини](#), батьків, [інших осіб](#), які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

6. [Суд](#) може не погодитися з висновком [органу опіки та піклування](#), якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 20. Застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних відносин

1. До вимог, що впливають із сімейних відносин, [позовна давність](#) не застосовується, крім випадків, передбачених частиною другою [статті 72](#), частиною другою [статті 129](#), частиною третьою [статті 138](#), частиною третьою [статті 139](#) цього Кодексу.

2. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, позовна давність застосовується [судом](#) відповідно до [Цивільного кодексу України](#), якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Розділ II. ШЛЮБ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Глава 3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 21. Поняття шлюбу

1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, [zareestrovaniy](#) у органі державної реєстрації [aktiv civiil'nogo stanu](#).
2. Проживання однією [sim'eiu](#) жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.
3. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації [aktiv civiil'nogo stanu](#).

Стаття 22. Шлюбний вік

1. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років.
2. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день [reestrovaniy shlyubu](#).

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 15.03.2012 р. N 4525-VI)

Стаття 23. Право на шлюб

1. Право на [shlyub](#) мають особи, які досягли [shlyubnogo viku](#).
2. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням [sudu](#) їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 15.03.2012 р. N 4525-VI)

Стаття 24. Добровільність шлюбу

1. [Shlyub](#) ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка.

Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

2. [Reestrovaniy shlyubu](#) з особою, яка [viznana nediezdatnoiu](#), а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, має наслідки, встановлені [stat'tyami 38 - 40 t'ього Kodeksu](#).

Стаття 25. Одношлюбність

1. Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному [shlyubi](#).
2. Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після [priypinennya poperedny'ogo shlyubu](#).

Стаття 26. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою

1. У [shlyubi](#) між собою не можуть перебувати особи, які є [rodychami](#) прямої лінії споріднення.

2. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька.
3. У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця.
4. За рішенням [суду](#) може бути надане право на шлюб між рідною дитиною [усиновлювача](#) та [усиновленою](#) ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.
5. У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена ним дитина.

[Шлюб](#) між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути [zareestrovano](#) лише в разі скасування усиновлення.

Глава 4. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ

Стаття 27. Значення державної реєстрації шлюбу

1. Державна [реєстрація шлюбу](#) встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх [дітей](#), а також в інтересах держави та суспільства.
2. Виключено.
3. Державна реєстрація шлюбу засвідчується [Свідоцтвом про шлюб](#), зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 28. Заява про реєстрацію шлюбу

1. [Заява про реєстрацію шлюбу](#) подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації [актів цивільного стану](#) за їхнім вибором.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються нареченими.

2. Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто.
3. Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, [нотаріально засвідчену](#), можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.
4. Якщо [реєстрація шлюбу](#) у визначений день не відбулася, [заява про реєстрацію шлюбу](#) втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 29. Ознайомлення наречених з їхніми правами та обов'язками

1. Орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків та попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 30. Взаємна обізнаність наречених про стан здоров'я

1. Наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я.
2. Держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених.
3. Порядок здійснення медичного обстеження наречених встановлює Кабінет Міністрів України.
4. Результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим.
5. Приховування відомостей про стан здоров'я одним з наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

(У редакції Закону України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 31. Зобов'язання наречених у разі відмови від вступу в шлюб

1. Виключено.
2. Виключено.
3. Особа, яка відмовилася від шлюбу, зобов'язана відшкодувати другій стороні затрати, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля.

Такі затрати не підлягають відшкодуванню, якщо відмова від шлюбу була викликана протиправною, аморальною поведінкою нареченої, нареченого, прихованням нею, ним обставин, що мають для того, хто відмовився від шлюбу, істотне значення (тяжка хвороба, наявність дитини, судимість тощо).

4. У разі відмови від шлюбу особи, яка одержала подарунок у зв'язку з майбутнім шлюбом, договір дарування за вимогою дарувальника може бути розірваний судом.

У разі розірвання договору особа зобов'язана повернути річ, яка була їй подарована, а якщо вона не збереглася - відшкодувати її вартість.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 32. Час реєстрації шлюбу

1. **Шлюб** реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами **заяви про реєстрацію шлюбу**.

За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації **актів цивільного стану** дозволяє **реєстрацію шлюбу** до спливу цього строку.

2. У разі вагітності **нареченої**, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця.

3. Якщо є відомості про наявність перешкод до реєстрації **шлюбу**, керівник органу державної реєстрації **актів цивільного стану** може відкласти реєстрацію шлюбу, але не більш як на три місяці. Рішення про таке відкладення може бути оскаржене до **суду**.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 33. Місце реєстрації шлюбу

1. **Шлюб** реєструється у приміщенні органу державної реєстрації **актів цивільного стану**.

За заявою **наречених** реєстрація шлюбу проводиться в урочистій обстановці.

2. За заявою наречених реєстрація шлюбу може відбутися за **місцем їхнього проживання**, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці, якщо вони не можуть з поважних причин прибути до органу державної реєстрації **актів цивільного стану**.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 34. Реєстрація шлюбу в присутності нареченої та нареченого

1. Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього **шлюбу** є обов'язковою.

2. **Реєстрація шлюбу** через представника не допускається.

Стаття 35. Право на вибір прізвища при реєстрації шлюбу

1. **Наречені** мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами.

2. Наречена, наречений мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається з якого прізвища воно буде починатися.

Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із **звичаю національної меншини**, до якої належить наречена і (або) наречений.

3. Якщо на момент **реєстрації шлюбу** прізвище нареченої, нареченого вже є подвійним, вона, він має право замінити одну із частин свого прізвища на прізвище другого.

Стаття 36. Правові наслідки шлюбу

1. Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.
2. Шлюб не може бути підставою для надання особі пільг чи переваг, а також для обмеження її прав та свобод, які встановлені Конституцією і законами України.

Стаття 37. Правозгідність шлюбу

1. Шлюб є правозгідним, крім випадків, встановлених частинами першою - третьою статті 39 цього Кодексу, а також якщо він не визнаний недійсним за рішенням суду.

Глава 5. НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ

Стаття 38. Підстави недійсності шлюбу

1. Підставою недійсності шлюбу є порушення вимог, встановлених статтями 22, 24 - 26 цього Кодексу.

Стаття 39. Шлюб, який є недійсним

1. Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі.
2. Недійсним є шлюб, зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою.
3. Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною.
4. За заявою заінтересованої особи орган державної реєстрації актів цивільного стану анулює актовий запис про шлюб, зареєстрований з особами, зазначеними у частинах першій - третій цієї статті.
5. Якщо шлюб зареєстровано з особою, яка вже перебуває у шлюбі, то в разі припинення попереднього шлюбу до анулювання актового запису щодо повторного шлюбу повторний шлюб стає дійсним з моменту припинення попереднього шлюбу.
6. Актовий запис про шлюб анулюється незалежно від смерті осіб, з якими було зареєстровано шлюб (частини перша - третя цієї статті), а також розірвання цього шлюбу.

Стаття 40. Шлюб, який визнається недійсним за рішенням суду

1. Шлюб визнається недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка.

Згода особи не вважається вільною, зокрема, тоді, коли в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, перебувала у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, в результаті чого не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, або якщо шлюб було зареєстровано в результаті фізичного чи психічного насильства.

2. Шлюб визнається недійсним за рішенням [суду](#) у разі його фіктивності.

Шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення [сім'ї](#) та набуття прав та обов'язків подружжя.

3. [Шлюб](#) не може бути визнаний недійсним, якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю.

Стаття 41. Шлюб, який може бути визнаний недійсним за рішенням суду

1. [Шлюб](#) може бути визнаний недійсним за рішенням [суду](#), якщо він був [зареєстрований](#):

1) між [усиновлювачем](#) та [усиновленою](#) ним дитиною з порушенням вимог, встановлених частиною п'ятою [статті 26 цього Кодексу](#);

2) між двоюрідними братом та сестрою; між тіткою, дядьком та племінником, племінницею;

3) з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків;

4) з особою, яка не досягла [шлюбного віку](#) і якій не було надано [права на шлюб](#).

2. При вирішенні справи про визнання шлюбу недійсним [суд](#) бере до уваги, наскільки цим шлюбом порушені права та інтереси особи, тривалість спільного проживання подружжя, характер їхніх взаємин, а також інші обставини, що мають істотне значення.

3. [Шлюб](#) не може бути визнаний недійсним у разі вагітності дружини або народження [дитини](#) у осіб, зазначених пунктами 1, 2, 4 частини першої цієї статті, або якщо той, хто не досяг [шлюбного віку](#), досяг його або йому було надано [право на шлюб](#).

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 20.12.2005 р. N 3250-IV)

Стаття 42. Особи, які мають право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним

1. Право на звернення до [суду](#) з позовом про визнання [шлюбу](#) недійсним мають дружина або чоловік, інші особи, права яких порушені у зв'язку з [реєстрацією цього шлюбу](#), батьки, [опікун](#), [підкувальник](#) дитини, [опікун недієздатної особи](#), [прокурор](#), [орган опіки та піклування](#), якщо захисту потребують права та інтереси дитини, особи, яка визнана недієздатною, або особи, [дієздатність якої обмежена](#).

Стаття 43. Визнання шлюбу недійсним після його припинення

1. [Розірвання шлюбу](#), смерть дружини або чоловіка не є перешкодою для визнання шлюбу недійсним.

2. Якщо шлюб розірвано за рішенням [суду](#), позов про визнання його недійсним може бути пред'явлено лише після скасування рішення суду про розірвання шлюбу.

Стаття 44. Час, з якого шлюб є недійсним

1. У випадках, передбачених [статтями 39 - 41 цього Кодексу](#), шлюб є недійсним від дня його державної реєстрації.

Стаття 45. Правові наслідки недійсності шлюбу

1. Недійсний шлюб ([стаття 39 цього Кодексу](#)), а також шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду, не є підставою для виникнення у осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя, а також прав та обов'язків, які встановлені для подружжя іншими законами України.

2. Якщо протягом недійсного шлюбу особи набули майно, воно вважається таким, що належить їм на [праві спільної часткової власності](#).

Розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами.

3. Якщо особа одержувала аліменти від того, з ким була в недійсному шлюбі, сума сплачених аліментів вважається такою, що одержана без достатньої правової підстави, і підлягає поверненню відповідно до [Цивільного кодексу України](#), але не більш як за останні три роки.

4. Особа, яка поселилася у житлове приміщення іншої особи у зв'язку з [реєстрацією](#) з нею недійсного шлюбу, не набула права на проживання у ньому і може бути виселена.

5. Особа, яка у зв'язку з [реєстрацією](#) недійсного шлюбу змінила своє прізвище, вважається такою, що іменується цим прізвищем без достатньої правової підстави.

6. Правові наслідки, встановлені частинами другою - п'ятою цієї статті, застосовуються до особи, яка знала про перешкоди до [реєстрації шлюбу](#) і приховала їх від другої сторони і (або) від органу державної реєстрації [актів цивільного стану](#).

Стаття 46. Особливі правові наслідки недійсності шлюбу

1. Якщо особа не знала і не могла знати про перешкоди до [реєстрації шлюбу](#), вона має право:

1) на поділ [майна](#), набутого у [недійсному шлюбі](#), як [спільної сумісної власності подружжя](#);

2) на проживання у житловому приміщенні, в яке вона поселилася у зв'язку з недійсним шлюбом;

3) на аліменти відповідно до [статей 75, 84, 86 і 88 цього Кодексу](#);

4) на прізвище, яке вона обрала при [реєстрації шлюбу](#).

Стаття 47. Права та обов'язки батьків і дитини, яка народилася у недійсному шлюбі

1. [Недійсність шлюбу](#) не впливає на обсяг взаємних прав та обов'язків батьків і [дитини](#), яка народилася у цьому шлюбі.

Стаття 48. Визнання шлюбу неукладеним

1. Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у органі державної реєстрації **актів цивільного стану** анулюється за рішенням **суду** за заявою заінтересованої особи.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 14.10.2014 р. N 1697-VII)

Глава 6. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 49. Право на материнство

1. Дружина має право на материнство.
2. Небажання чоловіка мати **дитину** або нездатність його до зачаття дитини може бути причиною **розірвання шлюбу**.
3. Позбавлення жінки можливості народити дитину (репродуктивної функції) у зв'язку з виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки щодо неї є підставою для відшкодування завданої їй **моральної шкоди**.
4. Вагітній дружині мають бути створені у **сім'ї** умови для збереження її здоров'я та народження здорової дитини.
5. Дружині-матері мають бути створені у **сім'ї** умови для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків.

Стаття 50. Право на батьківство

1. Чоловік має право на батьківство.
2. Відмова дружини від народження **дитини** або нездатність її до народження дитини може бути причиною **розірвання шлюбу**.
3. Позбавлення чоловіка можливості здійснення репродуктивної функції у зв'язку з виконанням ним конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки щодо нього є підставою для відшкодування завданої йому **моральної шкоди**.

Стаття 51. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності

1. Дружина та чоловік мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань.

Стаття 52. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток

1. Дружина та чоловік мають рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття **освіти**, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку.

Стаття 53. Право дружини та чоловіка на зміну прізвища

1. Якщо при **реєстрації шлюбу** дружина, чоловік зберегли дошлюбні прізвища, вони мають право подати до органу державної реєстрації **актів цивільного стану**, який зареєстрував їхній шлюб, або відповідного органу за **місцем їхнього проживання** заяву про обрання прізвища одного з них як їхнього спільного прізвища або про приєднання до свого прізвища прізвища другого з подружжя.

2. У разі зміни прізвища орган державної реєстрації актів цивільного стану видає нове **Свідоцтво про шлюб**.

Стаття 54. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї

1. Дружина, чоловік мають право розподілити між собою обов'язки в **сім'ї**.

Дружина, чоловік повинні утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї.

2. Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право противитися усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї.

3. Вважається, що дії одного з подружжя стосовно життя сім'ї вчинені за згодою другого з подружжя.

Стаття 55. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю

1. Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими **членами сім'ї** на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги.

2. Чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері.

Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька.

3. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими **членами сім'ї** за свою поведінку в ній.

4. Дружина та чоловік зобов'язані спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї.

Стаття 56. Право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність

1. Дружина та чоловік мають право на вільний вибір **місця свого проживання**.

2. Дружина та чоловік мають право вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.

3. Кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини.

4. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є

порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені [законом](#).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Глава 7. ПРАВО ОСОБИСТОЇ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ДРУЖИНИ ТА ЧОЛОВІКА

Стаття 57. Майно, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка

1. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

1) [майно](#), набуте нею, ним до [шлюбу](#);

2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі [договору дарування](#) або в порядку [спадкування](#);

3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до [Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду"](#).

5) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених [Земельним кодексом України](#).

2. Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя.

3. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги.

[Суд](#) може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню.

4. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому [моральної шкоди](#).

5. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є [страхові суми](#), одержані нею, ним за [обов'язковим](#) особистим страхуванням, а також за [добровільним](#) особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них.

6. Суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка **майно**, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

7. Якщо у придбання майна вкладені крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 22.12.2006 р. N 524-V, від 17.05.2012 р. N 4766-VI)

Стаття 58. Право на плоди та доходи від речей, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка

1. Якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або **дохід (дивіденди)**, він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів).

Стаття 59. Здійснення дружиною, чоловіком права особистої приватної власності

1. Той із подружжя, хто є власником **майна**, визначає режим володіння та користування ним з урахуванням інтересів **сім'ї**, насамперед дітей.

2. При розпорядженні своїм майном дружина, чоловік зобов'язані враховувати інтереси **дитини**, інших **членів сім'ї**, які відповідно до закону мають право користування ним.

Глава 8. ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 60. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя

1. **Майно**, набуте подружжям за час **шлюбу**, належить дружині та чоловікові на **праві спільної сумісної власності** незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (**доходу**).

2. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття 61. Об'єкти права спільної сумісної власності

1. Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.

2. Об'єктом права спільної сумісної власності є **заробітна плата, пенсія, стипендія**, інші **доходи**, одержані одним із подружжя.

3. Якщо одним із подружжя укладено **договір** в інтересах **сім'ї**, то гроші, інше **майно**, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

4. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час **шлюбу** для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

5. Виключено.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 22.12.2006 р. N 524-V, від 11.01.2011 р. N 2913-VI, від 17.05.2012 р. N 4766-VI)

(положенню частини першої статті 61 дано офіційне тлумачення Рішенням Конституційного Суду України від 19.09.2012 р. N 17-рп/2012)

Стаття 62. Виникнення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що належало дружині, чоловікові

1. Якщо **майно** дружини, чоловіка за час **шлюбу** істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням **суду** об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

2. Якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то **дохід** (приплід, **дивіденди**), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 63. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності

1. Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання **майном**, що належить їм на праві **спільної сумісної власності**, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Стаття 64. Право подружжя на укладення договорів між собою

1. Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх **договорів**, які не заборонені законом, як щодо **майна**, що є їхньою **особистою приватною власністю**, так і щодо майна, яке є об'єктом права **спільної сумісної власності подружжя**.

2. Договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя може бути укладений без виділу цієї частки.

Стаття 65. Право подружжя на розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина, чоловік розпоряджаються **майном**, що є об'єктом права **спільної сумісної власності подружжя**, за взаємною згодою.

2. При укладенні **договорів** одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до **суду** з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі **дрібного побутового**.

3. Для укладення одним із подружжя **договорів, які потребують нотаріального посвідчення** і (або) державної реєстрації, а також **договорів** стосовно цінного **майна**, згода другого з подружжя має бути подана письмово.

Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути **нотаріально засвідчена**.

4. **Договір**, укладений одним із подружжя в інтересах **сім'ї**, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо **майно**, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Стаття 66. Право подружжя на визначення порядку користування майном

1. Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування **майном**, що йому належить на праві **спільної сумісної власності**.

2. **Договір** про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він **нотаріально посвідчений**, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка.

Стаття 67. Право на розпорядження часткою у майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою **договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави** щодо своєї частки у праві **спільної сумісної власності подружжя** лише після її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування **майном**.

2. Дружина, чоловік мають право скласти **заповіт** на свою частку у праві спільної сумісної власності подружжя до її визначення та виділу в натурі.

Стаття 68. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу

1. **Розірвання шлюбу** не припиняє права **спільної сумісної власності** на **майно**, набуте за час шлюбу.

2. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до **Цивільного кодексу України**.

Стаття 69. Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина і чоловік мають право на поділ **майна**, що належить їм на праві **спільної сумісної власності**, незалежно від **розірвання шлюбу**.

2. Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою.

Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого **нерухомого майна**, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути **нотаріально посвідчений**.

Стаття 70. Розмір часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. У разі поділу **майна**, що є об'єктом права **спільної сумісної власності подружжя**, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або **шлюбним договором**.

2. При вирішенні спору про поділ майна **суд** може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення **сім'ї**, приховав, знищив чи пошкодив спільне **майно**, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.

3. За рішенням **суду** частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також **непрацездатні** повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Стаття 71. Способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. **Майно**, що є об'єктом права **спільної сумісної власності подружжя**, ділиться між ними в натурі.

Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений **судом**. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

2. **Неподільні речі** присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

3. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

4. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві **спільної сумісної власності** на **майно**, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених **Цивільним кодексом України**.

5. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок **суду**.

Стаття 72. Застосування позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. **Позовна давність** не застосовується до вимог про поділ **майна**, що є об'єктом права **спільної сумісної власності подружжя**, якщо **шлюб** між ними не розірвано.
2. До вимоги про поділ майна, заявленої після **розірвання шлюбу**, застосовується позовна давність у три роки.

Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності.

Стаття 73. Накладення стягнення на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. За зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено лише на його особисте **майно** і на частку у праві **спільної сумісної власності подружжя**, яка виділена йому в натурі.
2. Стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо **судом** встановлено, що **договір** був укладений одним із подружжя в інтересах **сім'ї** і те, що було одержане за договором, використано на її потреби.
3. При відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням одного з подружжя, стягнення може бути накладено на **майно**, набуте за час **шлюбу**, якщо рішенням **суду** встановлено, що це майно було придбане на кошти, здобуті внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 16.05.2013 р. N 245-VII)

Стаття 74. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

1. Якщо жінка та чоловік проживають однією **сім'єю**, але не перебувають у **шлюбі** між собою або в будь-якому іншому шлюбі, **майно**, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві **спільної сумісної власності**, якщо інше не встановлено письмовим **договором** між ними.
2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення **глави 8 цього Кодексу**.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Глава 9. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ

Стаття 75. Право одного з подружжя на утримання

1. Дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного.
2. Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.

3. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи.
4. Один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.
5. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.
6. Той із подружжя, хто став непрацездатним у зв'язку з протиправною поведінкою другого з подружжя, має право на утримання незалежно від права на відшкодування шкоди відповідно до Цивільного кодексу України.

Стаття 76. Право на утримання після розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.
2. Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Особа має право на утримання і тоді, коли вона стала інвалідом після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо її інвалідність була результатом протиправної поведінки щодо неї колишнього чоловіка, колишньої дружини під час шлюбу.
3. Якщо на момент розірвання шлюбу жінці, чоловікові до досягнення встановленого законом пенсійного віку залишилося не більш як п'ять років, вона, він матимуть право на утримання після досягнення цього пенсійного віку, за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менш як десять років.
4. Якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, один із подружжя не мав можливості одержати освіти, працювати, зайняти відповідну посаду, він має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу і тоді, якщо є працездатним, за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Право на утримання у цьому випадку триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.

Стаття 77. Способи надання утримання одному з подружжя

1. Утримання одному з подружжя надається другим із подружжя у натуральній або грошовій формі за їхньою згодою.
2. За рішенням суду аліменти присуджуються одному з подружжя, як правило, у грошовій формі.

3. Аліменти сплачуються щомісячно. За взаємною згодою аліменти можуть бути сплачені наперед.
4. Якщо платник аліментів виїжджає на постійне [місце проживання](#) у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти можуть бути сплачені наперед за час, визначений домовленістю подружжя, а у разі спору - за рішенням [суду](#).

Стаття 78. Договір подружжя про надання утримання

1. Подружжя має право укласти [договір](#) про надання утримання одному з них, у якому визначити умови, розмір та строки виплати аліментів. Договір укладається у письмовій формі і [нотаріально посвідчується](#).
2. У разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором про надання утримання аліменти можуть стягуватися на підставі [виконавчого напису нотаріуса](#).

Стаття 79. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя

1. Аліменти присуджуються за рішенням [суду](#) від дня подання [позовної заяви](#).
2. Якщо позивач вживав заходів щодо одержання аліментів від відповідача, але не міг їх одержати внаслідок ухилення відповідача від їх сплати, суд, залежно від обставин справи, може постановити рішення про стягнення аліментів за минулий час, але не більш як за один рік.
3. Якщо один із подружжя одержує аліменти у зв'язку з [інвалідністю](#), сплата аліментів триває протягом строку інвалідності. У разі подання відповідного документа про продовження строку інвалідності стягнення аліментів продовжується на відповідний строк без додаткового рішення [суду](#) про це.

Стаття 80. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду

1. Аліменти присуджуються одному з подружжя у частці від заробітку ([доходу](#)) другого з подружжя і (або) у твердій грошовій сумі.
2. Розмір аліментів одному з подружжя [суд](#) визначає з урахуванням можливості одержання утримання від повнолітніх дочки, сина, батьків та з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення.
3. Розмір аліментів, визначений судом, може бути згодом змінений за рішенням суду за [позовною заявою](#) платника або одержувача аліментів у разі зміни їхнього матеріального і (або) сімейного стану.

Стаття 81. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів

1. [Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб](#), затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 82. Припинення права одного з подружжя на утримання

1. Право одного з подружжя на утримання, а також право на утримання, яке особа має після [розірвання шлюбу](#), припиняється у разі поновлення його працездатності, а також [реєстрації](#) з ним повторного шлюбу.

Право на утримання припиняється від дня настання цих обставин.

2. Якщо після припинення права на утримання виконання рішення [суду](#) про стягнення аліментів буде продовжуватися, всі суми, одержані як аліменти, вважаються такими, що одержані без достатньої правової підстави, і підлягають поверненню у повному обсязі, але не більш як за три роки.

3. Право одного з подружжя на аліменти, які були присуджені за рішенням суду, може бути припинене за рішенням суду, якщо буде встановлено, що:

- 1) одержувач аліментів перестав [потребувати матеріальної допомоги](#);
- 2) платник аліментів неспроможний надавати матеріальну допомогу.

4. Право одного з подружжя на утримання припиняється у випадках, передбачених [статтями 83, 85, 87 і 89 цього Кодексу](#).

Стаття 83. Позбавлення права на утримання або обмеження його строком

1. Рішенням [суду](#) може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання або обмежено його строком, якщо:

- 1) подружжя перебувало в шлюбних відносинах нетривалий час;
- 2) [непрацездатність](#) того з подружжя, хто [потребує матеріальної допомоги](#), виникла в результаті вчинення ним умисного [злочину](#);
- 3) [непрацездатність](#) або тяжка хвороба того з подружжя, хто [потребує матеріальної допомоги](#), була прихована від другого з подружжя при [реєстрації шлюбу](#);
- 4) одержувач аліментів свідомо поставив себе у становище такого, що [потребує матеріальної допомоги](#).

2. Положення цієї статті поширюються і на осіб, у яких право на аліменти виникло після [розірвання шлюбу](#).

Стаття 84. Право дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини

1. Дружина має право на утримання від чоловіка під час вагітності.

2. Дружина, з якою проживає дитина, має право на утримання від чоловіка - батька дитини до досягнення дитиною трьох років.

3. Якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку, дружина, з якою проживає дитина, має право на утримання від чоловіка до досягнення дитиною шести років.

4. Право на утримання вагітна дружина, а також дружина, з якою проживає дитина, має незалежно від того чи вона працює та незалежно від її матеріального становища, за умови, що чоловік може надавати матеріальну допомогу.

5. Аліменти, присуджені дружині під час вагітності, сплачуються після народження дитини без додаткового рішення [суду](#).

6. Право на утримання вагітна дружина, а також дружина, з якою проживає [дитина](#), має і в разі [розірвання шлюбу](#).

Стаття 85. Припинення права дружини на утримання

1. Право дружини на утримання, передбачене [статтею 84 цього Кодексу](#), припиняється в разі припинення вагітності, народження дитини мертвою або якщо дитина передана на виховання [іншій особі](#), а також у разі смерті дитини.

2. Право дружини на утримання припиняється, якщо за рішенням [суду](#) виключено відомості про чоловіка як батька з актового запису про народження дитини.

Стаття 86. Право чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини

1. Чоловік, з яким проживає дитина, має право на утримання від дружини - матері дитини до досягнення дитиною трьох років.

2. Якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку, чоловік, з яким проживає дитина, має право на утримання від дружини до досягнення дитиною шести років.

3. Право на утримання чоловік, з яким проживає дитина, має незалежно від того, чи він працює, та незалежно від його матеріального становища, за умови, що дружина може надавати матеріальну допомогу.

4. Право на утримання чоловік, з яким проживає [дитина](#), має і після [розірвання шлюбу](#).

Стаття 87. Припинення права чоловіка на утримання

1. Право чоловіка на утримання, передбачене [статтею 86 цього Кодексу](#), припиняється, якщо [дитина](#) передана на виховання [іншій особі](#), а також у разі смерті дитини.

2. Право чоловіка на утримання припиняється, якщо за рішенням [суду](#) виключено відомості про дружину як мати з актового запису про народження дитини.

Стаття 88. Право на утримання того з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід

1. Якщо один із подружжя, в тому числі і працездатний, проживає з дитиною-інвалідом, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею, він має право на утримання за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу.

Право на утримання триває протягом всього часу проживання з дитиною-інвалідом та опікування нею і не залежить від матеріального становища того з батьків, з ким вона проживає.

2. Розмір аліментів тому з подружжя, з ким проживає дитина-інвалід, визначається за рішенням суду відповідно до частини першої статті 80 цього Кодексу, без урахування можливості одержання аліментів від своїх батьків, повнолітніх дочки або сина.

Стаття 89. Припинення права на утримання за домовленістю подружжя

1. Подружжя, а також особи, шлюб між якими було розірвано, мають право укласти договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати.

Договір, за яким передається у власність нерухоме майно, має бути нотаріально посвідчений. Право власності на нерухоме майно, що передається за таким договором, виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону.

2. Якщо особи домовилися про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати, обумовлена грошова сума має бути внесена на депозитний рахунок нотаріальної контори або приватного нотаріуса до посвідчення договору.

3. На майно, одержане на підставі договору про припинення права на утримання, не може бути звернене стягнення.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 06.07.2010 р. N 2435-VI, від 04.07.2013 р. N 402-VII)

Стаття 90. Взаємна участь дружини, чоловіка у витратах на лікування

1. Дружина, чоловік взаємно зобов'язані брати участь у витратах, пов'язаних із хворобою або каліцтвом другого з подружжя.

Стаття 91. Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою

1. Якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, той із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, має право на утримання відповідно до статті 76 цього Кодексу.

2. Жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини, відповідно до частин другої - четвертої статті 84 та статей 86 і 88 цього Кодексу.

3. Право жінки та чоловіка на утримання припиняється з підстав, встановлених пунктами 2 і 4 статті 83, статтями 85, 87 і 89 цього Кодексу.

Глава 10. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР

Стаття 92. Право на укладення шлюбного договору

1. Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

2. На укладення шлюбного договору до [реєстрації шлюбу](#), якщо його стороною є [неповнолітня особа](#), потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена [нотаріусом](#).

Стаття 93. Зміст шлюбного договору

1. Шлюбним договором регулюються [майнові відносини](#) між подружжям, визначаються їхні [майнові права та обов'язки](#).
2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків.
3. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми.
4. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав [дитини](#), які встановлені цим Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.
5. За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя [нерухоме майно](#) та інше [майно](#), право на яке підлягає державній реєстрації.

Стаття 94. Форма шлюбного договору

1. Шлюбний договір укладається у письмовій формі і [нотаріально посвідчується](#).

Стаття 95. Початок дії шлюбного договору

1. Якщо шлюбний договір укладено до [реєстрації шлюбу](#), він набирає чинності у день реєстрації шлюбу.
2. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його [нотаріального посвідчення](#).

Стаття 96. Строк дії шлюбного договору

1. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків.
2. У шлюбному договорі може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після [припинення шлюбу](#).

Стаття 97. Визначення у шлюбному договорі правового режиму майна

1. У шлюбному договорі може бути визначене [майно](#), яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби [сім'ї](#), а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з [реєстрацією шлюбу](#).
2. Сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень [статті 60 цього Кодексу](#) і вважати його [спільною частковою власністю](#) або [особистою приватною власністю](#) кожного з них.

3. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу.
4. У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб.
5. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму **майна**, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Стаття 98. Визначення у шлюбному договорі порядку користування житлом

1. Якщо у зв'язку з укладенням **шлюбу** один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, сторони у шлюбному договорі можуть домовитися про порядок користування ним. Подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї.
2. Сторони можуть домовитися про проживання у житловому приміщенні, яке належить одному з них чи є їхньою спільною власністю, їхніх **родичів**.

Стаття 99. Визначення у шлюбному договорі права на утримання

1. Сторони можуть домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від **непрацездатності** та **потреби у матеріальній допомозі** на умовах, визначених шлюбним договором.
2. Якщо у шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі **виконавчого напису нотаріуса**.
3. Шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації.

Стаття 100. Зміна умов шлюбного договору

1. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається.
2. Шлюбний договір може бути змінено подружжям. Угода про зміну шлюбного договору **нотаріально посвідчується**.
3. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням **суду** може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також **непрацездатних** повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Стаття 101. Право на відмову від шлюбного договору

1. Одностороння відмова від шлюбного договору не допускається.

2. Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. У такому разі, за вибором подружжя, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання [нотаріусу](#) заяви про відмову від нього.

(У редакції Закону України
від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 102. Розірвання шлюбного договору

1. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням [суду](#) з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання.

Стаття 103. Визнання шлюбного договору недійсним

1. Шлюбний договір на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням [суду](#) з підстав, встановлених [Цивільним кодексом України](#).

Глава 11. ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

Стаття 104. Підстави припинення шлюбу

1. [Шлюб](#) припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або [оголошення його померлим](#).
2. Шлюб припиняється внаслідок його [розірвання](#).
3. Якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті.
4. Якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання.

Стаття 105. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання

1. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя відповідно до [статті 106](#) або одного з них відповідно до [статті 107 цього Кодексу](#).
2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення [суду](#), відповідно до [статті 109 цього Кодексу](#).
3. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду, відповідно до [статті 110 цього Кодексу](#).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 106. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей

1. Подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану [заяву про розірвання шлюбу](#).

Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, [нотаріально засвідчену](#) або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя.

2. Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої [заяви](#), якщо вона не була відкликана.

3. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 22.12.2006 р. N 524-V, від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 107. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя

1. [Шлюб](#) розривається органом державної реєстрації [актів цивільного стану](#) за [заявою](#) одного із подружжя, якщо другий із подружжя:

1) [визнаний безвісно відсутнім](#);

2) [визнаний недієздатним](#).

3) пункт 3 виключено

2. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 108. Визнання розірвання шлюбу фіктивним

1. За заявою заінтересованої особи розірвання [шлюбу](#), здійснене відповідно до положень [статті 106 цього Кодексу](#), може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією [сім'єю](#) і не мали наміру припинити шлюбні відносини.

На підставі рішення [суду](#) актовий запис про розірвання шлюбу та [Свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються](#) органом державної реєстрації [актів цивільного стану](#).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 109. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей

1. Подружжя, яке має [дітей](#), має право подати до [суду](#) заяву про розірвання [шлюбу](#) разом із письмовим [договором](#) про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні

умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

2. Договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути **нотаріально посвідчений**. У разі невиконання цього договору аліменти можуть стягуватися на підставі **виконавчого напису нотаріуса**.

3. **Суд** постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей.

4. Суд постановляє рішення про розірвання **шлюбу** після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Стаття 110. Право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу

1. Позов про розірвання **шлюбу** може бути пред'явлений одним із подружжя.

2. Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

3. Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.

4. Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї визнане іншою особою або за рішенням **суду** відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини.

5. **Опікун** має право пред'явити позов про розірвання **шлюбу**, якщо цього вимагають інтереси того з подружжя, хто **визнаний недієздатним**.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 16.05.2013 р. N 245-VII)

Стаття 111. Заходи суду щодо примирення подружжя

1. **Суд** вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Стаття 112. Підстави для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя

1. **Суд** з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання **шлюбу**, бере до уваги наявність **малолітньої дитини**, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя.

2. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Стаття 113. Право на вибір прізвища після розірвання шлюбу

1. Особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з [реєстрацією шлюбу](#), має право після [розірвання шлюбу](#) надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище.

Стаття 114. Момент припинення шлюбу у разі його розірвання

1. У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації [актів цивільного стану](#) шлюб припиняється у день [реєстрації розірвання шлюбу](#).

2. У разі розірвання шлюбу [судом](#) шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 115. Державна реєстрація розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу, здійснене в порядку, передбаченому [статтями 106 і 107 цього Кодексу](#), повинно бути зареєстроване в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

2. Рішення суду про розірвання шлюбу після набрання ним законної сили надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для внесення відомостей до [Державного реєстру актів цивільного стану громадян](#) та проставлення відмітки в актовому записі про шлюб.

3. Розірвання шлюбу, здійснене органами державної реєстрації актів цивільного стану, засвідчується Свідоцтвом про розірвання шлюбу, [зразок](#) якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили.

(У редакції Закону України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 116. Право на повторний шлюб після розірвання шлюбу

1. Після [розірвання шлюбу](#) та одержання [Свідоцтва про розірвання шлюбу](#) або рішення суду, яке набрало законної сили, особа має право на повторний шлюб.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 117. Виключена.

Стаття 118. Поновлення шлюбу у разі з'явлення особи, яка була оголошена померлою або визнана безвісно відсутньою

1. Якщо особа, яка була **оголошена померлою**, з'явилася, і відповідне рішення суду скасовано та актовий запис про смерть анульовано, її **шлюб** з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі.
2. Якщо особа, яка була **визнана безвісно відсутньою**, з'явилася, і відповідне рішення суду скасоване, її шлюб з іншою особою може бути поновлений за їхньою заявою, за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі.
3. У випадку, передбаченому частиною другою цієї статті, орган державної реєстрації **актів цивільного стану анулює актовий запис** про розірвання шлюбу та відповідне **свідоцтво**, видане на його підставі.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 119. Встановлення режиму окремого проживання подружжя

1. За заявою подружжя або позовом одного з них **суд** може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно.
2. Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя.

Стаття 120. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя

1. Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, які встановлені цим Кодексом і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму, а також прав та обов'язків, які встановлені **шлюбним договором**.
2. У разі встановлення режиму окремого проживання:
 - 1) **майно**, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутим у **шлюбі**;
 - 2) дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.
 - 3) виключено.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Розділ III. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ МАТЕРІ, БАТЬКА І ДИТИНИ

Глава 12. ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ

Стаття 121. Загальні підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини

1. Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації [актів цивільного стану](#) в порядку, встановленому [статтями 122 та 125 цього Кодексу](#).

Стаття 122. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою

1. [Дитина](#), яка зачата і (або) народжена у [шлюбі](#), походить від подружжя.

Походження дитини від подружжя визначається на підставі [Свідоцтва про шлюб](#) та [документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини](#).

2. Дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після [припинення шлюбу](#) або [визнання його недійсним](#), походить від подружжя.

3. Подружжя, а також жінка та чоловік, шлюб між якими припинено, у разі народження дитини до спливу десяти місяців після припинення їх шлюбу, мають право подати до органу державної реєстрації [актів цивільного стану](#) спільну заяву про невизнання чоловіка (колишнього чоловіка) батьком дитини. Така вимога може бути задоволена лише у разі подання іншою особою та матір'ю дитини [заяви про визнання батьківства](#).

Якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу внаслідок смерті чоловіка, походження дитини від батька може бути визначене за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 123. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій

1. У разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини.

2. У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя.

3. Подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 22.12.2006 р. N 524-V,

Стаття 124. Визначення походження дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю

1. Якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу її матері з іншою особою, вважається, що батьком дитини є чоловік її матері у повторному шлюбі.

Батьківство попереднього чоловіка може бути визначене на підставі його спільної заяви з чоловіком у повторному шлюбі або за рішенням суду.

Стаття 125. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою

1. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини.

2. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від батька визначається:

- 1) за заявою матері та батька дитини;
- 2) виключено
- 3) за рішенням суду.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 126. Визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою

1. Походження дитини від батька визначається за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Така заява може бути подана як до, так і після народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану.

2. Якщо заява про визнання себе батьком дитини подана неповнолітнім, орган державної реєстрації актів цивільного стану повідомляє батьків, опікуна, піклувальника неповнолітнього про запис його батьком дитини. У разі якщо повідомити батьків, опікуна, піклувальника неповнолітнього неможливо, орган державної реєстрації актів цивільного стану повинен повідомити орган опіки та піклування про запис неповнолітнього батьком дитини.

3. Якщо заява про визнання батьківства не може бути подана особисто, вона може бути подана через представника або надіслана поштою, за умови її нотаріального засвідчення. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 127. Виключена

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 10.04.2008 р. N 257-VI, виключена згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 128. Визнання батьківства за рішенням суду

1. За відсутності [заяви](#), право на подання якої встановлено [статтею 126 цього Кодексу](#), батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду.

2. Підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до [Цивільного процесуального кодексу України](#).

3. Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений матір'ю, [опікуном](#), [підкувальником](#) дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття.

Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини.

4. Позов про визнання батьківства приймається [судом](#), якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої [статті 135 цього Кодексу](#).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 129. Спір про батьківство між чоловіком матері дитини та особою, яка вважає себе батьком дитини

1. Особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у [шлюбі](#) з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства.

2. До вимоги про визнання батьківства застосовується [позовна давність](#) в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.

Стаття 130. Встановлення факту батьківства за рішенням суду

1. У разі смерті чоловіка, який не перебував у [шлюбі](#) з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням [суду](#).

Заява про встановлення факту батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої [статті 135 цього Кодексу](#).

2. Заява про встановлення факту батьківства може бути подана особами, зазначеними у частині третій [статті 128 цього Кодексу](#).

Стаття 131. Визнання материнства за рішенням суду

1. Особа, яка вважає себе матір'ю дитини, може подати до [суду](#) заяву про визнання свого материнства, якщо запис про матір дитини вчинено відповідно до частини другої [статті 135 цього Кодексу](#).

Стаття 132. Встановлення факту материнства за рішенням суду

1. У разі смерті жінки, яка вважала себе матір'ю дитини, факт її материнства може бути встановлений за рішенням [суду](#).

Заява про встановлення факту материнства приймається судом, якщо запис про матір дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини другої [статті 135 цього Кодексу](#).

2. Заява про встановлення факту материнства може бути подана батьком, [опікуном, піклувальником](#) дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття.

Стаття 133. Запис подружжя батьками дитини

1. Якщо дитина народилася у подружжя, дружина записується матір'ю, а чоловік - батьком дитини.

Стаття 134. Внесення змін до актового запису про народження у разі визнання батьківства, материнства

1. На підставі заяв осіб, зазначених у [статті 126 цього Кодексу](#), або рішення суду орган державної реєстрації актів цивільного стану вносить відповідні [зміни до актового запису](#) про народження, складеного органами державної реєстрації актів цивільного стану України, та видає нове [Свідоцтво про народження](#).

(У редакції Закону України
від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 135. Запис про батьків дитини, якщо батьківство, материнство не встановлене

1. При народженні дитини у матері, яка не перебуває у [шлюбі](#), у випадках, коли немає [спільної заяви батьків, заяви батька](#) або [рішення суду](#), запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвиськом та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записуються за її вказівкою.

У разі смерті матері, а також за неможливості встановити [місце її проживання](#) чи перебування запис про матір та батька дитини провадиться відповідно до цієї статті, за заявою [родичів, інших осіб](#) або уповноваженого представника [закладу охорони здоров'я](#), в якому народилася дитина.

2. Якщо батьки дитини невідомі, [державна реєстрація її народження](#) проводиться за рішенням [органу опіки та піклування](#), яким визначається прізвисько, власне ім'я, по батькові дитини і відомості про батьків.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із

Стаття 136. Оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини

1. Особа, яка записана батьком дитини відповідно до [статей 122, 124, 126 і 127 цього Кодексу](#), має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини.
2. У разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та [дитиною](#) суд постановляє рішення про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження.
3. Оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття.
4. Оспорювання батьківства неможливе у разі смерті дитини.
5. Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування [допоміжних репродуктивних технологій](#) відповідно до частини першої [статті 123 цього Кодексу](#).
6. До вимоги чоловіка про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини [позовна давність](#) не застосовується.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 137. Оспорювання батьківства після смерті особи, яка записана батьком дитини

1. Якщо той, хто записаний батьком дитини, помер до народження дитини, оспорити його батьківство мають право його спадкоємці, за умови подання ним за життя до [нотаріуса](#) заяви про невизнання свого батьківства.
2. Якщо той, хто записаний батьком дитини, помер після пред'явлення ним позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини, [позовну заяву](#) можуть підтримати в [суді](#) його спадкоємці.
3. Якщо через поважні причини особа не знала про те, що записана батьком дитини, і померла, оспорити батьківство можуть її спадкоємці: дружина, батьки та діти.
4. До вимоги про виключення запису про особу як батька дитини з актового запису про народження дитини [позовна давність](#) не застосовується.

Стаття 138. Право матері дитини на оспорювання батьківства свого чоловіка

1. Жінка, яка народила дитину у [шлюбі](#), має право оспорити батьківство свого чоловіка, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька дитини з актового запису про народження дитини.
2. Вимога матері про виключення запису про її чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство.
3. До вимоги матері про [внесення змін до актового запису](#) про народження дитини встановлюється [позовна давність](#) в один рік, яка починається від дня [реєстрації народження дитини](#).

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 139. Спiр про материнство

1. Жінка, яка записана матір'ю дитини, може оспорити своє материнство.
2. Жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, має право пред'явити позов до жінки, яка записана матір'ю дитини, про визнання свого материнства. Оспорювання материнства не допускається у випадках, передбачених частинами другою та третьою [статті 123 цього Кодексу](#).
3. До вимоги про визнання материнства встановлюється [позовна давність](#) в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися, що є матір'ю дитини.

Стаття 140. Оспорювання батьківства, материнства особи, яка сплачує аліменти за рішенням суду

1. Стягнення з особи, яка записана батьком, матір'ю, аліментів на [дитину](#) не є перешкодою для звернення до [суду](#) з позовом про виключення відомостей про неї як батька, матері дитини з актового запису про її народження.

Глава 13. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Стаття 141. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини

1. Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо [дитини](#), незалежно від того, чи перебували вони у [шлюбі](#) між собою.
2. [Розірвання шлюбу](#) між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Стаття 142. Рівність прав та обов'язків дітей щодо батьків

1. [Діти](#) мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у [шлюбі](#) між собою.

Стаття 143. Обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я

1. Мати, батько дитини, які перебувають у [шлюбі](#), зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого [закладу охорони здоров'я](#).

2. Мати, яка не перебуває у шлюбі, зобов'язана забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я.

Батько, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, батьківство якого визначено у [свідоцтві про народження](#) дитини або визнано за рішенням суду, зобов'язаний за повідомленням служби у справах дітей, що здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, забрати дитину для утримання та виховання з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я, якщо цього не зробила мати дитини. У разі якщо батько не перебуває у шлюбі, він набуває статусу самотнього батька.

3. Дитина може бути залишена батьками у пологовому будинку або в іншому закладі охорони здоров'я, якщо вона має істотні вади фізичного і (або) психічного розвитку, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення.

4. Якщо батьки не забрали дитину з пологового будинку або з іншого [закладу охорони здоров'я](#), забрати дитину мають право її баба, дід, інші [родичі](#) з дозволу [органу опіки та піклування](#).

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 12.05.2011 р. N 3354-VI)

Стаття 144. Обов'язок батьків зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану

1. Батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, [зареєструвати народження дитини](#) в органі державної реєстрації [актів цивільного стану](#).

Невиконання цього обов'язку є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

2. У разі смерті батьків або неможливості для них з інших причин зареєструвати народження дитини реєстрація провадиться за заявою [родичів, інших осіб](#), уповноваженого представника [закладу охорони здоров'я](#), в якому народилася дитина або в якому на цей час вона перебуває.

3. Реєстрація народження дитини провадиться органом державної реєстрації [актів цивільного стану](#) з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, імені та по батькові.

4. [Реєстрація народження дитини](#) засвідчується [Свідоцтвом про народження](#), зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 145. Визначення прізвища дитини

1. Прізвище [дитини](#) визначається за прізвищем батьків.

Якщо мати, батько мають різні прізвища, прізвище дитини визначається за їхньою згодою.

2. Батьки, які мають різні прізвища, можуть присвоїти дитині подвійне прізвище, утворене шляхом з'єднання їхніх прізвищ.
3. Спир між батьками щодо прізвища дитини може вирішуватися [органом опіки та піклування](#) або [судом](#).

Стаття 146. Визначення імені дитини

1. Ім'я [дитини](#) визначається за згодою батьків.

Ім'я дитини, народженої жінкою, яка не перебуває у [шлюбі](#), у разі відсутності добровільного [визнання батьківства](#) визначається матір'ю дитини.

2. Дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не впливає із [звичая національної меншини](#), до якої належать мати і (або) батько.
3. Спир між батьками щодо імені дитини може вирішуватися [органом опіки та піклування](#) або [судом](#).

Стаття 147. Визначення по батькові дитини

1. По батькові [дитини](#) визначається за іменем батька.
2. По батькові дитини, народженої жінкою, яка не перебуває у [шлюбі](#), за умови, що батьківство щодо дитини не визнано, визначається за іменем особи, яку мати дитини назвала її батьком.

Стаття 148. Зміна прізвища дитини її батьками

1. У разі зміни прізвища обома батьками змінюється прізвище дитини, яка не досягла семи років.
2. У разі зміни прізвища обома батьками прізвище дитини, яка досягла семи років, змінюється за її згодою.
3. У разі зміни прізвища одного з батьків прізвище дитини може бути змінено за згодою обох батьків та за згодою дитини, яка досягла семи років.
4. За заявою батьків або одного з них, якщо другий помер, [оголошений померлим](#), [визнаний недієздатним](#) або [безвісно відсутнім](#), дитині, яка не досягла чотирнадцяти років та якій при реєстрації народження присвоєне прізвище одного з батьків, може бути змінено прізвище на прізвище другого з батьків.
5. У разі заперечення одним із батьків щодо зміни прізвища дитини спир між ними щодо такої зміни може вирішуватися [органом опіки та піклування](#) або [судом](#). При вирішенні спору беруться до уваги виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, а також інші обставини, які засвідчують відповідність зміни прізвища інтересам дитини.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 149. Зміна по батькові дитини

1. У разі, якщо батько змінив своє ім'я, по батькові дитини, яка досягла чотирнадцяти років, змінюється за її згодою.

Стаття 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати **дитину** в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї **сім'ї** та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної **загальної середньої освіти**, готувати її до самостійного життя.

4. Батьки зобов'язані поважати дитину.

5. Передача дитини на виховання **іншим особам** не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.

6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

7. Забороняються фізичні покарання **дитини** батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Стаття 151. Права батьків щодо виховання дитини

1. Батьки мають переважне право перед **іншими особами** на особисте виховання **дитини**.

2. Батьки мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання **фізичним та юридичним особам**.

3. Батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства.

Стаття 152. Забезпечення права дитини на належне батьківське виховання

1. Право **дитини** на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, що встановлена законом.

2. Дитина має право противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї.

3. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до **органу опіки та піклування**, інших органів державної влади, **органів місцевого самоврядування та громадських організацій**.

4. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до **суду**, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Стаття 153. Права батьків та дитини на спілкування

1. Мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

(У редакції Закону України
від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 154. Права батьків по захисту дитини

1. Батьки мають право на самозахист своєї **дитини**, повнолітніх дочки та сина.
2. Батьки мають право звертатися до **суду**, органів державної влади, **органів місцевого самоврядування** та **громадських організацій** за захистом прав та інтересів дитини, а також **непрацездатних** сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень.
3. Батьки мають право звернутися за захистом прав та інтересів дітей і тоді, коли відповідно до закону вони самі мають право звернутися за таким захистом.

Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав **дитини** та її людської гідності.
2. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.
3. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства.
4. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 156. Права та обов'язки неповнолітніх батьків

1. **Неповнолітні** батьки мають такі ж права та обов'язки щодо **дитини**, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно.
2. Неповнолітні батьки, які досягли чотирнадцяти років, мають право на звернення до **суду** за захистом прав та інтересів своєї дитини.
3. Неповнолітні батьки у **суді** мають право на безоплатну правову допомогу.

Стаття 157. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини

1. Питання виховання **дитини** вирішується батьками спільно.
2. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

3. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

4. Батьки мають право укласти **договір** щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає **нотаріальному посвідченню**.

Той з батьків, хто проживає з **дитиною**, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний **відшкодувати матеріальну та моральну шкоду**, завдану другому з батьків.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 21.05.2009 р. N 1397-VI)

Стаття 158. Вирішення органом опіки та піклування спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї

1. За заявою матері, батька дитини **орган опіки та піклування** визначає способи участі у вихованні **дитини** та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї.

Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення.

2. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання. Особа, яка ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, зобов'язана **відшкодувати матеріальну та моральну шкоду**, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від дитини.

Стаття 159. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї

1. Якщо той із батьків, з ким проживає **дитина**, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення **органу опіки та піклування**, другий із батьків має право звернутися до **суду** з позовом про усунення цих перешкод.

2. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною **місця його проживання** тощо), місце та час їхнього спілкування.

В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, **суд** може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи.

Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

3. За заявою заінтересованої сторони суд може зупинити виконання рішення **органу опіки та піклування** до вирішення спору.

4. У разі ухилення від виконання рішення **суду** особою, з якою проживає дитина, суд за заявою того з батьків, хто проживає окремо, може передати дитину для проживання з ним.

5. Особа, яка ухиляється від виконання рішення суду, зобов'язана **відшкодувати матеріальну та моральну шкоду**, завдану тому з батьків, хто проживає окремо від **дитини**.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1397-VI)

Стаття 160. Право батьків на визначення місця проживання дитини

1. **Місце проживання** дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків.
2. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.
3. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою.

Стаття 161. Спир між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини

1. Якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати **малолітня дитина**, спір між ними може вирішуватися **органом опіки та піклування** або **судом**.

Під час вирішення спору щодо **місця проживання** малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

2. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвиткові дитини.

3. Якщо **орган опіки та піклування** або **суд** визнав, що жоден із батьків не може створити дитині належних умов для виховання та розвитку, на вимогу баби, діда або інших родичів, залучених до участі у справі, дитина може бути передана комусь із них.

Якщо дитина не може бути передана жодній із цих осіб, суд на вимогу органу опіки та піклування може постановити рішення про відібрання дитини від особи, з якою вона проживає, і передання її для опікування органу опіки та піклування.

(У редакції Закону України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 162. Правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи при визначенні місця проживання малолітньої дитини

1. Якщо один з батьків або **інша особа** самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення **суду** проживала **малолітня дитина**, або дитячого закладу

(установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її **місце проживання**, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.

Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам.

2. Особа, яка самочинно змінила **місце проживання** малолітньої дитини, зобов'язана **відшкодувати матеріальну та моральну шкоду**, завдану тому, з ким вона проживала.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1397-VI)

Стаття 163. Право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб

1. Батьки мають переважне право перед **іншими особами** на те, щоб **малолітня дитина** проживала з ними.

2. Батьки мають право вимагати відібрання малолітньої дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення **суду**.

3. Суд може відмовити у відібранні малолітньої дитини і переданні її батькам або одному з них, якщо буде встановлено, що це суперечить її інтересам.

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав

1. Мати, батько можуть бути позбавлені **судом** батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого **закладу охорони здоров'я** без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню **дитини**;

3) **жорстоко поведуться з дитиною**;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.

3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

4. Під час ухвалення рішення про позбавлення батьківських прав суд бере до уваги інформацію про здійснення соціального супроводу сім'ї (особи) у разі здійснення такого супроводу.

5. Якщо **суд** при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки кримінального правопорушення, він письмово повідомляє про це орган досудового розслідування, який в порядку, передбаченому **Кримінальним процесуальним кодексом України**, розпочинає **досудове розслідування**.

6. Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу державної реєстрації **актів цивільного стану** за місцем реєстрації народження дитини.

(Із змінами і доповненнями внесеними згідно із законами України від 23.06.2005 р. N 2710-IV, від 13.04.2012 р. N 4652-VI, від 16.05.2013 р. N 245-VII, від 03.09.2015 р. N 668-VIII)

Стаття 165. Особи, які мають право звернутися з позовом до суду про позбавлення батьківських прав

1. Право на звернення до **суду** з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, **опікун, піклувальник**, особа, в **сім'ї** якої проживає **дитина**, **заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад**, в якому вона перебуває, **орган опіки та піклування, прокурор**, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

1. Особа, позбавлена батьківських прав:

1) втрачає **особисті немайнові** права щодо **дитини** та звільняється від обов'язків щодо її виховання;

2) перестає бути законним представником дитини;

3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються **сім'ям** з дітьми;

4) не може бути **усиновлювачем, опікуном та піклувальником**;

5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї **непрацездатності** (**право на утримання від дитини**, право на **пенсію** та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на **спадкування**);

6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від **обов'язку щодо утримання дитини**.

Абзац другий виключено.

3. При задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно приймає рішення про стягнення аліментів на дитину. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд приймає рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішенням суду.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 17.05.2016 р. N 1370-VIII)

Стаття 167. Влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав

1. Якщо **дитина** проживала з тим із батьків, хто позбавлений батьківських прав, **суд** вирішує питання про можливість їхнього подальшого проживання в одному житловому приміщенні.

2. Суд може постановити рішення про **виселення** того з батьків, хто позбавлений батьківських прав, з житлового приміщення, у якому він проживає з дитиною, якщо буде встановлено, що він має інше житло, у яке може поселитися, або постановити рішення про примусовий поділ житла чи його примусовий обмін.

3. Дитина за бажанням другого з батьків може бути передана йому.

4. Якщо дитина не може бути передана другому з батьків, переважне право перед іншими особами на передання їм дитини мають, за їхньою заявою, баба та дід, повнолітні брати та сестри, інші родичі дитини, мачуха, вітчим.

5. Якщо дитина не може бути передана бабі, дідові, повнолітнім братам та сестрам, іншим родичам, мачусі, вітчиму, вона передається на опікування органу опіки та піклування.

6. **Дитина**, яка була передана родичам, мачусі, вітчиму, органів опіки та піклування, зберігає право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала, і може у будь-який час повернутися до нього.

7. Порядок відібрання і передання дитини встановлюється законом.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 168. Побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав

1. Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до **суду** із заявою про надання їм права на побачення з **дитиною**.

Суд може дозволити разові, періодичні побачення з дитиною, якщо це не завдасть шкоди її життю, здоров'ю та моральному вихованню, за умови присутності іншої особи.

Стаття 169. Поновлення батьківських прав

1. Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до [суду](#) з позовом про поновлення батьківських прав.
2. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо [дитина](#) була усиновлена і [усиновлення](#) не скасоване або не визнане недійсним судом.
3. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо на час розгляду справи судом дитина досягла повноліття.
4. Суд перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були [підставою для позбавлення батьківських прав](#), і постановляє рішення відповідно до інтересів дитини.
5. При вирішенні справи про поновлення батьківських прав одного з батьків суд бере до уваги думку другого з батьків, [інших осіб](#), з ким проживає [дитина](#).
6. Рішення суду про поновлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу державної реєстрації [актів цивільного стану](#) за місцем реєстрації народження дитини.
7. У разі відмови в позові про поновлення батьківських прав повторне звернення із позовом про поновлення батьківських прав можливе лише після спливу одного року з часу набрання чинності рішенням суду про таку відмову.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 23.06.2005 р. N 2710-IV)

Стаття 170. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав

1. [Суд](#) може постановити рішення про відібрання [дитини](#) від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, передбачених пунктами 2 - 5 частини першої [статті 164 цього Кодексу](#), а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання.

У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам - за їх бажанням або [органові опіки та піклування](#).

Під час ухвалення рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них без позбавлення їх батьківських прав суд бере до уваги інформацію про здійснення соціального супроводу сім'ї (особи) у разі здійснення такого супроводу.

2. У виняткових випадках, при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або [прокурор](#) мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків.

У цьому разі орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення

батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав.

З таким позовом до суду має право звернутися **прокурор**.

3. Якщо відпадуть причини, які перешкоджали належному вихованню дитини її батьками, суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини.

4. При задоволенні позову про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав **суд** вирішує питання про стягнення з них аліментів на дитину.

5. Положення частин першої - третьої цієї статті застосовуються до відібрання **дитини** від **інших осіб**, з якими вона проживає.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 03.09.2015 р. N 668-VIII)

Стаття 171. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя

1. **Дитина** має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими **членами сім'ї**, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

2. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, **іншими особами** спору щодо її виховання, **місця проживання**, у тому числі при вирішенні спору про **позбавлення батьківських прав**, **поновлення батьківських прав**, а також спору щодо **управління її майном**.

3. **Суд** має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Стаття 172. Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків

1. **Дитина**, повнолітні дочка, син зобов'язані піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу.

2. Повнолітні дочка, син мають право звернутися за захистом прав та інтересів **непрацевдатних**, немічних батьків як їх законні представники, без спеціальних на те повноважень.

3. Якщо повнолітні дочка, син не піклуються про своїх непрацевдатних, немічних батьків, з них можуть бути за рішенням **суду** стягнуті кошти на покриття витрат, пов'язаних із наданням такого піклування.

Глава 14. ПРАВА БАТЬКІВ І ДІТЕЙ НА МАЙНО

Стаття 173. Роздільність майна батьків і дітей

1. Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками **майна**.

2. При вирішенні спору між батьками та [малолітніми, неповнолітніми дітьми](#), які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено [судом](#).

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 174. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання

1. [Майно](#), придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання [дитини](#) (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини.

Стаття 175. Право спільної сумісної власності батьків і дітей

1. [Майно](#), набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві [спільної сумісної власності](#).

Стаття 176. Права батьків та дітей щодо користування майном

1. Батьки зобов'язані передати у користування [дитини](#) майно, яке має забезпечити її виховання та розвиток.

2. Права батьків та дітей на користування житлом, яке є власністю когось із них, встановлюються [законом](#).

Стаття 177. Управління майном дитини

1. Батьки управляють [майном](#), належним [малолітній дитині](#), без спеціального на те повноваження. Батьки зобов'язані дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах.

Якщо малолітня дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи такі потреби та інтереси.

2. Батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу [органу опіки та піклування](#) вчиняти такі [правочини](#) щодо її майнових прав:

укладати договори, які підлягають [нотаріальному посвідченню](#) та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири;

видавати письмові зобов'язання від імені дитини;

відмовлятися від майнових прав дитини.

3. Батьки мають право дати згоду на вчинення неповнолітньою дитиною правочинів, передбачених частиною другою цієї статті, лише з дозволу [органу опіки та піклування](#).

4. Дозвіл на вчинення правочинів щодо [нерухомого майна](#) дитини надається органом опіки та піклування після перевірки, що проводиться протягом одного місяця, і лише в разі гарантування збереження права дитини на житло.

5. Органи опіки та піклування можуть відмовити у наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини з одночасним зверненням до нотаріуса щодо накладення заборони відчуження такого майна лише у випадках, якщо ними встановлено, що:

1) мати та/або батько дитини, які (яка, який) звернулися за дозволом, позбавлені судом батьківських прав відповідно до [статті 164 цього Кодексу](#);

2) судом, органом опіки та піклування або прокурором постановлено (прийнято) рішення про відібрання дитини від батьків (або того з них, який звернувся за дозволом) без позбавлення їх батьківських прав відповідно до [статті 170 цього Кодексу](#);

3) до суду подано позов про позбавлення батьків дитини (або того з них, який звернувся за дозволом) батьківських прав особами, зазначеними у [статті 165 цього Кодексу](#);

4) особа, яка звернулася за дозволом, повідомила про себе неправдиві відомості, що мають суттєве значення для вирішення питання про надання дозволу чи відмову в його наданні;

5) між батьками дитини немає згоди стосовно вчинення правочину щодо нерухомого майна дитини;

6) між батьками дитини або між одним з них та третіми особами існує судовий спір стосовно нерухомого майна, за дозволом на вчинення правочину щодо якого звернулися батьки дитини (або один з них);

7) вчинення правочину призведе до звуження обсягу існуючих майнових прав дитини та/або порушення охоронюваних законом інтересів дитини.

6. При вчиненні одним із батьків [правочинів](#) щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє за згодою другого з батьків. Другий з батьків має право звернутися до [суду](#) з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі [дрібного побутового](#).

На вчинення одним із батьків правочинів щодо [транспортних засобів](#) та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути письмова [нотаріально засвідчена](#) згода другого з батьків.

Якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо [місце його проживання](#) невідоме, правочини, зазначені в абзаці другому цієї частини, можуть бути вчинені без його згоди.

7. Батьки вирішують питання про управління майном дитини спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. Спори, які виникають між батьками щодо управління майном дитини, можуть вирішуватися [органом опіки та піклування або судом](#).

8. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині [майно](#), яким вони управляли, а також доходи від нього.

9. Неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо управління майном [дитини](#) є підставою для покладення на них обов'язку [відшкодувати завдану їй матеріальну шкоду](#) та повернути доходи, одержані від управління її майном.

10. [Порядок](#) провадження органами опіки та піклування визначеної законом діяльності, пов'язаної із захистом майнових прав дитини, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 02.06.2005 р. N 2620-IV, від 22.12.2006 р. N 524-V, від 19.04.2011 р. N 3234-VI, від 12.01.2012 р. N 4314-VI)

Стаття 178. Використання доходу від майна дитини

1. [Дохід](#), одержаний від використання майна [малолітньої дитини](#), батьки мають право використовувати на виховання та утримання інших дітей та на невідкладні потреби [сім'ї](#).

2. [Неповнолітня дитина](#) розпоряджається доходом від свого [майна](#) відповідно до [Цивільного кодексу України](#).

Стаття 179. Право власності на аліменти, одержані на дитину

1. Аліменти, одержані на [дитину](#), є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, і мають використовуватися за цільовим призначенням.

[Неповнолітня дитина](#) має право брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання.

2. У разі смерті того з батьків, з ким проживала дитина, аліменти є власністю дитини.

[Опікун](#) розпоряджається аліментами, які одержані для утримання [малолітньої дитини](#).

[Неповнолітня дитина](#) має право на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними відповідно до [Цивільного кодексу України](#).

Глава 15. ОБОВ'ЯЗОК МАТЕРІ, БАТЬКА УТРИМУВАТИ ДИТИНУ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Стаття 180. Обов'язок батьків утримувати дитину

1. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

Стаття 181. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину

1. Способи виконання батьками обов'язку утримувати [дитину](#) визначаються за домовленістю між ними.

2. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі.

3. За рішенням [суду](#) кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від [доходу](#) її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.
 4. У разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються в [порядку](#), встановленому Кабінетом Міністрів України.
 5. Якщо після виконання аліментних зобов'язань згідно з частиною четвертою цієї статті один з батьків не виїхав на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договорів про правову допомогу, та залишився або повернувся для постійного проживання в Україну, порядок стягнення аліментів з урахуванням сплаченої суми встановлюється законодавством.
 6. Якщо після набрання рішенням суду законної сили, згідно з яким з одного із батьків стягуються аліменти, він виїжджає для постійного проживання у державу, з якою Україна не має договору про правову допомогу, з нього за рішенням суду до його виїзду за межі України може бути стягнуто аліменти за весь період до досягнення дитиною повноліття.
 7. Якщо після набрання законної сили рішенням суду про сплату аліментів за весь період до досягнення дитиною повноліття особа, з якої стягуються аліменти, продовжує постійно проживати в Україні або повертається в Україну для постійного проживання та змінюються обставини, які вплинули на визначення розміру аліментів, у судовому порядку може бути встановлено періодичне стягнення аліментів з урахуванням сплаченої суми.
 8. Якщо [місце проживання](#) чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати [дитину](#), дитині призначається тимчасова державна допомога з урахуванням матеріального стану сім'ї, у якій виховується дитина. Виплата тимчасової державної допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.
 9. [Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги](#), її розмір визначається Кабінетом Міністрів України.
- Роботу щодо призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, організовує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей.
10. Суми наданої дитині тимчасової державної допомоги підлягають стягненню з платника аліментів до Державного бюджету України у судовому порядку.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 22.09.2005 р. N 2901-IV, від 08.09.2005 р. N 2853-IV, від 15.03.2006 р. N 3539-IV, від 16.04.2009 р. N 1276-VI, від 16.10.2012 р. N 5462-VI, від 24.12.2015 р. N 911-VIII)

Стаття 182. Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів

1. При визначенні розміру аліментів [суд](#) враховує:

1) стан здоров'я та матеріальне становище [дитини](#);

2) стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;

3) наявність у платника аліментів інших дітей, [непрацездатних](#) чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина;

4) інші обставини, що мають істотне значення.

2. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30 відсотків [прожиткового мінімуму](#) для дитини відповідного віку, за винятком випадків, передбачених [статтею 184 цього Кодексу](#).

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.09.2005 р. N 2901-IV)

Стаття 183. Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини

1. Частка заробітку ([доходу](#)) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на [дитину](#), визначається [судом](#).

2. Якщо стягуються аліменти на двох і більше дітей, суд визначає єдину частку від заробітку ([доходу](#)) матері, батька на їх утримання, яка буде стягуватися до досягнення найстаршою дитиною повноліття.

3. Якщо після досягнення повноліття найстаршою дитиною ніхто з батьків не звернувся до [суду](#) з позовом про визначення розміру аліментів на інших дітей, аліменти стягуються за вирахуванням тієї рівної частки, що припадала на дитину, яка досягла повноліття.

4. Частина четверту виключено

(Із доповненнями, внесеними згідно із законами України від 01.06.2010 р. N 2302-VI, від 04.11.2010 р. N 2677-VI)

Стаття 184. Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі

1. Якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий [дохід](#), частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення, [суд](#) за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

2. Розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, підлягає індексації відповідно до [закону](#).

3. Якщо розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, менше мінімального розміру, передбаченого частиною другою [статті 182 цього Кодексу](#), то дитині призначається

відповідно до закону державна допомога в розмірі різниці між визначеним розміром аліментів і 30 відсотками [прожиткового мінімуму](#) для дитини відповідного віку.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.09.2005 р. N 2901-IV)

Стаття 185. Участь батьків у додаткових витратах на дитину

1. Той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на [дитину](#), а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

2. Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням [суду](#), з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Стаття 186. Контроль органу опіки та піклування за цільовим витрачанням аліментів

1. За заявою платника аліментів або за власною ініціативою [орган опіки та піклування](#) перевіряє цільове витрачання аліментів.

2. У разі нецільового витрачання аліментів платник має право звернутися до [суду](#) з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок [дитини](#) у відділенні [Державного ощадного банку України](#).

Стаття 187. Відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника або одержувача аліментів

1. Один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати [пенсії](#), [стипендії](#) про відрахування аліментів на [дитину](#) з його [заробітної плати](#), пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені у цій заяві.

Така заява може бути ним відкликана.

2. На підставі заяви одного з батьків аліменти відраховуються не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії.

3. На підставі заяви одного з батьків аліменти можуть бути відраховані і тоді, коли загальна сума, яка підлягає відрахуванню на підставі заяви та виконавчих документів, перевищує половину [заробітної плати](#), [пенсії](#), [стипендії](#), а також якщо з нього вже стягуються аліменти на іншу дитину.

4. Особа, на користь якої присуджено аліменти на дитину, може самостійно подати заяву з виконавчим листом про відрахування аліментів із заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу платника аліментів безпосередньо за місцем виплати платникові аліментів заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу.

На підставі заяви такої особи аліменти відраховуються із заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу платника аліментів у розмірі, зазначеному у виконавчому листі, та в строки, визначені частиною другою цієї статті, і перераховуються особі, на користь якої присуджені аліменти, за її адресою або на рахунок, зазначений у заяві.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 02.06.2016 р. N 1404-VIII)

Стаття 188. Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину

1. Батьки можуть бути звільнені від **обов'язку утримувати дитину**, якщо **дохід** дитини набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує повністю її потреби.
2. Батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати **дитину** тільки за рішенням **суду**. Якщо дитина перестала отримувати дохід або її дохід зменшився, заінтересована особа має право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 22.09.2005 р. N 2901-IV)

Стаття 189. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину

1. Батьки мають право укласти **договір** про сплату аліментів на **дитину**, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені цим Кодексом.

Договір укладається у письмовій формі і **нотаріально посвідчується**.

2. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за **договором** аліменти з нього можуть стягуватися на підставі **виконавчого напису нотаріуса**.

Стаття 190. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно

1. Той із батьків, з ким проживає **дитина**, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу **органу опіки та піклування** можуть укласти **договір** про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на **нерухоме майно** (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо).

Такий договір нотаріально посвідчується. Право власності на нерухоме майно за таким договором виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону.

Якщо дитина досягла чотирнадцяти років, вона бере участь в укладенні цього **договору**.

2. Набувачем права власності на нерухоме майно є сама дитина або дитина і той із батьків, з ким вона проживає, на **праві спільної часткової власності** на це майно.

У разі укладення такого договору той із батьків, з ким проживає дитина, зобов'язується самостійно утримувати її.

3. Укладення договору не звільняє того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину.
 4. На **майно**, одержане за договором відповідно до частини першої цієї статті, не може бути звернене стягнення.
 5. Майно, одержане дитиною за цим договором, може бути відчужене до досягнення нею повноліття лише з дозволу **органу опіки та піклування**.
 6. Договір, укладений відповідно до частини першої цієї статті, визнається **судом** недійсним за вимогою відчужувача **нерухомого майна** у разі виключення його імені як батька з актового запису про народження дитини.
- У разі визнання договору недійсним у відчужувача відновлюється право власності на нерухоме майно.
7. За позовом відчужувача **нерухомого майна** **договір**, укладений відповідно до частини першої цієї статті, може бути розірваний у разі невиконання тим із батьків, з ким проживає **дитина**, обов'язку по її утриманню.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 04.07.2013 р. N 402-VII)

Стаття 191. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину

1. Аліменти на **дитину** присуджуються за рішенням **суду** від дня пред'явлення позову.
2. Аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть **суду** докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за три роки.

Стаття 192. Зміна розміру аліментів

1. Розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням **суду** за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.
2. Виключено.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із
законами України від 22.09.2005 р. N 2901-IV,
від 01.06.2010 р. N 2302-VI,
від 17.05.2016 р. N 1370-VIII)

Стаття 193. Стягнення аліментів та інших коштів на дитину, яка перебуває у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому закладі

1. Влаштування [дитини](#) до [закладу охорони здоров'я](#), навчального або іншого закладу не припиняє стягнення аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина, якщо вони витрачаються за цільовим призначенням.
2. Якщо батьки не беруть участі в утриманні дитини, влаштованої до державного або комунального закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу, аліменти на дитину можуть бути стягнуті з них на загальних підставах.
3. За рішенням [суду](#) аліменти можуть перераховуватися на особистий рахунок дитини у відділенні [Державного ощадного банку України](#).
4. На особистий рахунок [дитини](#) перераховуються також [державні пенсії](#), інші види допомоги та відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника.

Стаття 194. Стягнення аліментів за минулий час та заборгованості за аліментами

1. Аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за три роки, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання.
2. Якщо за виконавчим листом, пред'явленим до виконання, аліменти не стягувалися у зв'язку з розшуком платника аліментів або у зв'язку з його перебуванням за кордоном, вони мають бути сплачені за весь минулий час.
3. Заборгованість за аліментами, які стягуються відповідно до [статті 187 цього Кодексу](#), погашається за заявою платника шляхом відрахувань з його [заробітної плати](#), [пенсії](#), [стипендії](#) за місцем їх одержання або стягується за рішенням [суду](#).
4. Заборгованість за аліментами стягується незалежно від досягнення дитиною повноліття, а у випадку, передбаченому [статтею 199 цього Кодексу](#), - до досягнення нею двадцяти трьох років.
5. Положення частин першої - третьої цієї статті, а також [статей 195 - 197 цього Кодексу](#) застосовуються і до стягнення аліментів іншим особам, які визначені цим Кодексом.

Стаття 195. Визначення заборгованості за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу)

1. Заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку ([доходу](#)), визначається виходячи з фактичного заробітку ([доходу](#)), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення.
2. Якщо платник аліментів не працював на час виникнення заборгованості, але працює на час визначення її розміру, заборгованість визначається із заробітку ([доходу](#)), який він одержує.
3. Якщо платник аліментів не працював на час виникнення заборгованості і не працює на час визначення її розміру, вона обчислюється виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості.
4. Розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а у разі спору - [судом](#).

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 04.11.2010 р. N 2677-VI, від 02.06.2016 р. N 1404-VIII, зміни, внесені Законом України від 02.06.2016 р. N 1404-VIII, в частині положень, що стосуються діяльності приватних виконавців, вводяться в дію з [05.01.2017 р.](#))

Стаття 196. Відповідальність за прострочення сплати аліментів

1. При виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням [суду](#), одержувач аліментів має право на стягнення [неустойки \(пені\)](#) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення.
2. Розмір неустойки може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів.
3. Неустойка не сплачується, якщо платник аліментів є [неповнолітнім](#).

Стаття 197. Встановлення строку сплати заборгованості. Звільнення від сплати заборгованості за аліментами

1. З урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів [суд](#) може відстрочити або розстрочити сплату заборгованості за аліментами.
2. За позовом платника аліментів суд може повністю або частково звільнити його від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення.
3. Частина третю виключено.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.06.2016 р. N 1404-VIII)

Глава 16. ОБОВ'ЯЗОК БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ПОВНОЛІТНІХ ДОЧКУ, СИНА ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Стаття 198. Підстави виникнення обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина

1. Батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх [непрацездатних](#) дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати.

Стаття 199. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання

1. Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.
2. Право на утримання припиняється у разі припинення навчання.

3. Право на звернення до [суду](#) з позовом про стягнення аліментів має той з батьків, з ким проживає дочка, син, а також самі дочка, син, які продовжують навчання.

Стаття 200. Розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина

1. [Суд](#) визначає розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку ([доходу](#)) платника аліментів з урахуванням обставин, зазначених у [статті 182 цього Кодексу](#).

2. При визначенні розміру аліментів з одного з батьків суд бере до уваги можливість надання утримання другим з батьків, своїми дружиною, чоловіком та повнолітніми дочкою, сином.

Стаття 201. Застосування норм цього Кодексу до відносин щодо обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина

1. До відносин між батьками і дочкою, сином щодо надання їм утримання застосовуються норми [статей 187, 189 - 192 і 194 - 197 цього Кодексу](#).

Глава 17. ОБОВ'ЯЗОК ПОВНОЛІТНІХ ДОЧКИ, СИНА УТРИМУВАТИ БАТЬКІВ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Стаття 202. Підстави виникнення обов'язку повнолітніх дочки, сина утримувати батьків

1. Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є [непрацездатними](#) і потребують матеріальної допомоги.

2. Якщо мати, батько були [позбавлені батьківських прав](#) і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Стаття 203. Обов'язок дочки, сина брати участь у додаткових витратах на батьків

1. Дочка, син крім сплати аліментів зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, [інвалідністю](#) або немічністю.

Стаття 204. Звільнення дочки, сина від обов'язку утримувати матір, батька

1. Дочка, син можуть бути звільнені [судом](#) від обов'язку утримувати матір, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах, якщо буде встановлено, що мати, батько ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків.

У виняткових випадках [суд](#) може присудити з дочки, сина аліменти на строк не більш як три роки.

Стаття 205. Визначення розміру аліментів на батьків

1. Суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін.
2. При визначенні розміру аліментів та додаткових витрат суд бере до уваги можливість одержання утримання від інших дітей, до яких не пред'явлено позову про стягнення аліментів, дружини, чоловіка та своїх батьків.

Стаття 206. Стягнення з дитини витрат на догляд та лікування батьків

1. У виняткових випадках, якщо мати, батько є тяжко хворими, інвалідами, а дитина (стаття 6 цього Кодексу) має достатній дохід (заробіток), суд може постановити рішення про стягнення з неї одноразово або протягом певного строку коштів на покриття витрат, пов'язаних з лікуванням та доглядом за ними.

Розділ IV. ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

(Назва розділу у редакції Закону України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Глава 18. УСИНОВЛЕННЯ

Стаття 207. Поняття усиновлення

1. Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу.
2. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Стаття 208. Особа, яка може бути усиновленою

1. Усиновленою може бути дитина (стаття 6 цього Кодексу).
2. У виняткових випадках суд може постановити рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування.

У цьому разі суд бере до уваги сімейний стан усиновлювача, зокрема відсутність у нього своїх дітей, та інші обставини, що мають істотне значення.

Стаття 209. Усиновлення дитини, яку не забрали з пологового будинку чи підкинули або яка була знайдена

1. Дитина, покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати з них батьки, інші родичі, може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку.
2. Дитина, яку було підкинуто чи знайдено, може бути усиновлена після спливу двох місяців з часу її знайдення.

Стаття 210. Усиновлення братів та сестер

1. Якщо на **обліку** для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх **усиновленні**.

За наявності обставин, що мають істотне значення, **суд** за згодою **органу опіки та піклування** може постановити рішення про усиновлення когось із них або усиновлення їх різними особами.

2. Якщо **усиновлення** для **дитини** не є таємним, брат та сестра мають право знати про нове **місце її проживання**.

Стаття 211. Особи, які можуть бути усиновлювачами

1. Усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини.

2. Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років.

У разі **усиновлення** повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років.

3. Усиновлювачами можуть бути подружжя, а також особи, зазначені у частинах п'ятій та шостій цієї статті.

Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

4. Особи, які не перебувають у **шлюбі** між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину.

Якщо такі особи проживають однією **сім'єю**, **суд** може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

5. Якщо дитина має лише матір, вона не може бути усиновлена чоловіком, з яким її мати не перебуває у шлюбі.

Якщо дитина має лише батька, вона не може бути усиновлена жінкою, з якою він не перебуває у шлюбі.

Якщо такі особи проживають однією сім'єю, **суд** може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

6. Якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з **усиновленням** втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка.

7. Кількість **дітей**, яку може усиновити один усиновлювач, не обмежується.

(положення другого речення абзацу першого частини другої статті 211 визнано таким, що відповідає Конституції України (є конституційним) згідно з Рішенням Конституційного Суду України від

(Із змінами, внесеними згідно із 03.02.2009 р. N 3-рп/2009)
Законом України від 09.09.2011 р. N

3738-VI)

Стаття 212. Особи, які не можуть бути усиновлювачами

1. Не можуть бути усиновлювачами особи, які:

1) обмежені у дієздатності;

2) визнані недієздатними;

3) позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;

4) були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини;

5) перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;

6) зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;

7) не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);

8) страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

9) є іноземцями, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичем дитини;

10) були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150¹, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 Кримінального кодексу України, або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів;

11) за станом здоров'я потребують постійного стороннього догляду;

12) є особами без громадянства;

13) перебувають у шлюбі з особою, яка відповідно до пунктів 3 - 6, 8 і 10 цієї статті не може бути усиновлювачем.

2. Крім осіб, зазначених у частині першій цієї статті, не можуть бути усиновлювачами інші особи, інтереси яких суперечать інтересам **дитини**.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 10.04.2008 р. N 257-VI, від 04.06.2009 р. N 1452-VI, від 19.05.2011 р. N 3381-VI, від 16.10.2012 р. N 5462-VI)

Стаття 213. Особи, які мають переважне перед іншими право на усиновлення дитини

1. За наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну і ту ж **дитину**, переважне право на її **усиновлення** має **громадянин України**:

- 1) в **сім'ї** якого виховується дитина;
- 2) який є чоловіком матері, дружиною батька дитини, яка усиновлюється;
- 3) який усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами;
- 4) який є **родичем** дитини.

2. Крім осіб, зазначених у частині першій цієї статті, переважне право на усиновлення **дитини** має подружжя.

Стаття 214. Облік дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути усиновлені, передані під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян

1. Керівники закладів, у яких перебувають діти, які можуть бути усиновлені, передані під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян, службові особи **органів опіки та піклування**, а також інші особи, яким стало відомо про **дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування**, зобов'язані протягом семи робочих днів подати інформацію про них до відповідних відділів та управлінь районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських, районних у містах рад.

2. Районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах рад, якщо не виявилось осіб, які бажали б усиновити **дитину** або взяти її під **опіку чи піклування**, протягом одного місяця від дня надходження відомостей про них зобов'язані подати відповідну інформацію до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

3. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, якщо не виявилось осіб, які бажали б усиновити дитину або взяти її під **опіку чи піклування**, протягом одного місяця від дня надходження інформації про дітей, які можуть бути усиновлені, передають її для централізованого **обліку** до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

4. **Порядок** здійснення централізованого обліку **дітей-сиріт** і **дітей, позбавлених батьківського піклування**, які можуть бути усиновлені, передані під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян, та порядок передачі дітей на усиновлення встановлюються Кабінетом Міністрів України.

5. За невиконання вимог, встановлених у частинах першій - третій цієї статті, подання недостовірних відомостей, а також за дії, пов'язані з приховуванням дитини від **усиновлення**, керівники закладів, у яких перебувають діти, інші службові особи несуть відповідальність, встановлену законом.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 16.11.2005 р. N 3097-IV, від 23.02.2006 р. N 3497-IV, від 19.05.2011 р. N 3381-VI)

Стаття 215. Облік осіб, які бажають усиновити дитину

1. Облік осіб, які бажають усиновити дитину, ведеться відділами та управліннями районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських, районних у містах рад, на які покладається безпосереднє ведення справ щодо **опіки та піклування**, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, структурними підрозділами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, у **порядку**, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Облік **громадян України**, які проживають за межами України, та **іноземців**, які бажають усиновити дітей, ведеться виключно центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, у **порядку**, встановленому Кабінетом Міністрів України.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 16.11.2005 р. N 3097-IV, від 23.02.2006 р. N 3497-IV, від 19.05.2011 р. N 3381-VI, від 16.10.2012 р. N 5462-VI)

Стаття 216. Заборона посередницької, комерційної діяльності щодо усиновлення дітей

1. Посередницька, комерційна діяльність щодо **усиновлення** дітей, передавання їх під **опіку, піклування** чи на виховання в **сім'ї громадян України, іноземців** забороняється.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.05.2011 р. N 3381-VI)

Стаття 217. Згода батьків на усиновлення дитини

1. Усиновлення **дитини** здійснюється за вільною згодою її батьків.

2. Згода батьків на [усиновлення](#) дитини має бути безумовною. Угода про надання [усиновлювачем](#) плати за згоду на усиновлення дитини батькам, [опікунам](#) чи [іншим особам](#), з якими вона проживає, є [нікчемною](#).

3. Згода батьків на усиновлення може бути дана ними лише після досягнення дитиною двомісячного віку.

4. Якщо мати чи батько дитини є [неповнолітніми](#), крім їхньої згоди на усиновлення потрібна згода їхніх батьків.

5. Письмова згода батьків на усиновлення засвідчується [нотаріусом](#).

6. Мати, батько дитини мають право відкликати свою згоду на [усиновлення](#) до набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

Стаття 218. Згода дитини на усиновлення

1. Для усиновлення [дитини](#) потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

Згода дитини на її [усиновлення](#) дається у формі, яка відповідає її вікові та стану здоров'я.

2. Дитина має бути проінформована про правові наслідки усиновлення.

3. Усиновлення провадиться без згоди дитини, якщо вона у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення.

4. Згода дитини на усиновлення не потрібна, якщо вона проживає в [сім'ї](#) усиновлювачів і вважає їх своїми батьками.

(Із доповненнями, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 219. Усиновлення дитини без згоди батьків

1. [Усиновлення](#) дитини провадиться без згоди батьків, якщо вони:

1) невідомі;

2) [визнані безвісно відсутніми](#);

3) [визнані недієздатними](#);

4) [позбавлені батьківських прав](#) щодо дитини, яка усиновлюється;

5) протягом двох місяців після народження дитини не забрали її на виховання до себе в сім'ю та [запис](#) про них у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до [статті 135 цього Кодексу](#).

2. Усиновлення дитини може бути проведено без згоди повнолітніх батьків, якщо **судом** буде встановлено, що вони, не проживаючи з дитиною понад шість місяців без поважних причин, не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 19.05.2011 р. N 3381-VI)

Стаття 220. Згода другого з подружжя на усиновлення дитини

1. На **усиновлення** дитини одним із подружжя потрібна письмова згода другого з подружжя, засвідчена нотаріально.

2. Усиновлення дитини може бути проведено без згоди другого з подружжя, якщо він **визнаний безвісно відсутнім, недієздатним**, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення.

3. Виключено.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 221. Згода опікуна, піклувальника на усиновлення дитини

1. На усиновлення **дитини**, над якою встановлено **опіку або піклування**, а також на **усиновлення** дитини, над батьками якої встановлено опіку або піклування, потрібна письмова згода **опікуна або піклувальника**, незалежно від згоди батьків.

2. Якщо опікун або піклувальник не дав згоди на усиновлення дитини, така згода може бути дана **органом опіки та піклування**.

3. Усиновлення може бути проведено без згоди опікуна, піклувальника або органу опіки та піклування, якщо **суд** встановить, що усиновлення дитини відповідає її інтересам.

Стаття 222. Згода закладу охорони здоров'я або навчального закладу на усиновлення дитини

1. На **усиновлення** дитини, яка не має батьків і перебуває у **закладі охорони здоров'я** або навчальному закладі, потрібна письмова згода цього закладу.

Усиновлення може бути проведено без згоди цього закладу, якщо **суд** встановить, що усиновлення дитини відповідає її інтересам.

Стаття 223. Заява про усиновлення дитини

1. Особа, яка бажає усиновити **дитину**, подає до **суду** заяву про усиновлення. Подання такої заяви через представника не допускається.

2. Заява про усиновлення може бути відкликана до набрання чинності рішенням суду про **усиновлення**.

Стаття 224. Рішення суду про усиновлення

1. Суд, постановляючи рішення про усиновлення дитини, враховує обставини, що мають істотне значення, зокрема:

- 1) стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини;
- 2) мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину;
- 3) мотиви того, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиновлення;
- 4) взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною;
- 5) особу дитини та стан її здоров'я;
- 6) ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити.

2. При дотриманні всіх умов, встановлених цим Кодексом, здатності особи, яка бажає усиновити дитину, забезпечити стабільні та гармонійні умови для життя дитини суд постановляє рішення, яким оголошує цю особу усиновлювачем дитини.

3. Суд не може відмовити особі в усиновленні на тій підставі, що вона вже має або може народити дитину.

4. Суд, постановляючи рішення про усиновлення повнолітньої особи, враховує мотиви, на підставі яких особи бажають усиновлення, можливість їхнього спільного проживання, їхній сімейний стан та стан здоров'я, а також інші обставини, що мають істотне значення.

Стаття 225. Момент здійснення усиновлення

1. Усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

2. Виключено

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 226. Право на таємницю усиновлення

1. Особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення.

2. Дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення.

3. Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення.

Стаття 227. Право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена

1. Усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття.

2. Усиновлювач має право приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам.

3. Якщо усиновлюється дитина, яка не досягла семи років, службові особи при виявленні її згоди на усиновлення зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення таємниці усиновлення від самої дитини.

Стаття 228. Забезпечення таємниці усиновлення

1. Особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення (перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку, пошук ними дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення, розгляд справи про усиновлення, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо), а також інші особи, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним.

2. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням.

3. Таємниця усиновлення забезпечується також відповідно до статей 229 - 231 цього Кодексу.

4. Особи, які розголосили таємницю усиновлення, несуть відповідальність, встановлену законом.

(Із змінами, внесеними згідно із
законами України від 23.02.2006 р. N 3497-IV,
від 13.04.2012 р. N 4652-VI)

Стаття 229. Право усиновлювача бути записаним матір'ю, батьком дитини

1. Особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання бути записаною у Книзі реєстрації народжень матір'ю, батьком дитини або повнолітньої особи.

2. Якщо усиновлюється дитина, яка досягла семи років, то для запису усиновлювача матір'ю, батьком потрібна згода дитини, крім випадку, передбаченого частиною четвертою статті 218 цього Кодексу.

3. Суд задовольняє таку заяву усиновлювача у рішенні про усиновлення, якщо це відповідає інтересам дитини.

Стаття 230. Право усиновлювача на зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини

1. Особа, яка подала заяву про [усиновлення](#), може виявити бажання змінити відомості про місце народження та дату народження [дитини](#).
2. Дата народження дитини може бути змінена не більш як на шість місяців.
3. У рішенні про усиновлення [суд](#) змінює відомості про місце народження та дату народження дитини, якщо це відповідає її інтересам.

Стаття 231. Зміна прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена

1. Якщо [усиновлювачами](#) є одночасно жінка та чоловік і якщо вони записуються батьками [дитини](#), відповідно змінюються прізвище та по батькові дитини.

За заявою усиновлювачів може бути змінено ім'я дитини. Для такої зміни потрібна згода дитини. Така згода не вимагається, якщо дитина живе в [сім'ї](#) усиновлювачів і звикла до нового імені.

2. Якщо усиновлювач записується батьком дитини, відповідно змінюється по батькові дитини.
3. Якщо усиновлюється повнолітня особа, її прізвище, ім'я та по батькові можуть бути змінені у зв'язку з [усиновленням](#) за заявою [усиновлювача](#) та усиновленої особи.
4. Про зміни, передбачені у цій статті, [суд](#) зазначає у рішенні про усиновлення.

Стаття 232. Правові наслідки усиновлення

1. З моменту здійснення [усиновлення](#) припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її [родичами](#) за походженням.

При усиновленні [дитини](#) однією особою ці права та обов'язки можуть бути збережені за бажанням матері, якщо [усиновлювачем](#) є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка.

2. Якщо після смерті одного з батьків дитини або [розірвання шлюбу](#) з особою, [визнаною судом недієздатною](#), другий з батьків дитини вступив у повторний [шлюб](#) і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити дитину, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку.

[Суд](#) розглядає таку заяву одночасно із заявою про [усиновлення](#) і задовольняє її, якщо це відповідає інтересам дитини.

3. З моменту усиновлення виникають взаємні [особисті немайнові](#) та [майнові права і обов'язки](#) між особою, яка усиновлена (а в майбутньому - між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його [родичами](#) за походженням.

4. Усиновлення надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини.

5. Усиновлення надає особі, яку усиновлено, права і накладає на неї обов'язки щодо усиновлювача у такому ж обсязі, який має дитина щодо своїх батьків.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 233. Внесення змін до актового запису про народження дитини, яка усиновлена

1. На підставі рішення суду про усиновлення в актовий запис про народження дитини або повнолітньої особи, складений органами державної реєстрації актів цивільного стану України, орган державної реєстрації актів цивільного стану вносить відповідні зміни і видає нове Свідоцтво про народження з урахуванням цих змін.

Свідоцтво про народження, що було видане раніше, анулюється.

(Із доповненнями, внесеними згідно із Законом України від 01.07.2010 р. N 2398-VI)

Стаття 234. Збереження прав дитини, які вона мала до усиновлення

1. Дитина, яка усиновлена, зберігає права на пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вона мала до усиновлення.

Стаття 235. Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена

1. Орган опіки та піклування здійснює нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені і проживають в Україні.

2. Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена, здійснюється до досягнення нею повноліття.

Стаття 236. Недійсність усиновлення

1. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною.

2. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення).

3. Усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене на підставі підроблених документів.

4. Усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду у разі відсутності згоди на усиновлення осіб, зазначених у статтях 220 - 222 цього Кодексу.

5. Якщо одним із подружжя усиновлена **дитина** другого з подружжя, усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням **суду**, якщо буде встановлено, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати з ним шлюбні відносини.

Стаття 237. Правові наслідки визнання усиновлення недійсним

1. **Усиновлення, визнане недійсним**, анулюється з моменту його здійснення.
2. У разі визнання усиновлення недійсним припиняються права та обов'язки, які виникли раніше і встановлені законом для **усиновлювача**, його **родичів** та усиновленої **дитини**.
3. У разі визнання усиновлення недійсним відновлюються права та обов'язки між дитиною, її батьками та іншими родичами за походженням.
4. У разі визнання усиновлення недійсним дитина, яка не досягла чотирнадцяти років, за бажанням батьків або інших родичів передається їм.

У разі визнання усиновлення недійсним щодо дитини, яка досягла чотирнадцяти років, місце її подальшого проживання визначається за її згодою.

У разі якщо передання дитини батькам або іншим родичам неможливе, вона передається на опікування **органу опіки та піклування**.

5. У разі **визнання усиновлення недійсним** відновлюються прізвище, ім'я та по батькові дитини, які вона мала до усиновлення.

За бажанням дитини вона має право надалі іменуватися прізвищем, ім'ям та по батькові, які вона одержала у зв'язку з **усиновленням**.

6. **Суд** може постановити рішення про стягнення аліментів на **дитину** з особи, яка була її **усиновлювачем**, на строк не більш як два роки, якщо дитина не має батьків або батьки не мають змоги її утримувати, за умови, що усиновлювач може надавати матеріальну допомогу.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 238. Скасування усиновлення

1. **Усиновлення** може бути скасоване за рішенням **суду**, якщо:
 - 1) воно суперечить інтересам **дитини**, не забезпечує їй сімейного виховання;
 - 2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що **усиновлювач** не знав і не міг знати на час усиновлення;
 - 3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.
2. Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття.

Усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї.

3. Усиновлення повнолітньої особи може бути скасовано судом за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого або на вимогу одного з них, якщо сімейні відносини між ними не склалися.

4. Усиновлення скасовується від дня набрання чинності рішенням суду.

Стаття 239. Правові наслідки скасування усиновлення

1. У разі скасування усиновлення припиняються на майбутнє права та обов'язки, що виникли у зв'язку з усиновленням між дитиною та усиновлювачем і його родичами.

2. У разі скасування усиновлення відновлюються права та обов'язки між дитиною та її батьками, іншими родичами за походженням.

3. У разі скасування усиновлення дитина передається за бажанням батьків або інших родичів їм, а якщо це неможливо, - вона передається на опікування органів опіки та піклування.

4. У разі скасування усиновлення з підстави, зазначеної у пункті 1 частини першої статті 238 цього Кодексу, якщо дитина не передається батькам, за нею зберігається право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала після усиновлення.

5. У разі скасування усиновлення дитина має право на збереження прізвища, імені та по батькові, які вона одержала у зв'язку з усиновленням. За бажанням дитини їй присвоюється прізвище, ім'я, по батькові, які вона мала до усиновлення.

6. У разі скасування усиновлення з підстави, зазначеної у пункті 1 частини першої статті 238 цього Кодексу, якщо дитина не передається батькам, суд може постановити рішення про стягнення аліментів на дитину з особи, яка була її усиновлювачем, за умови, що останній може надавати матеріальну допомогу.

Стаття 240. Особи, які мають право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним

1. Право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення чи визнання його недійсним мають батьки, усиновлювач, опікун, піклувальник, орган опіки та піклування, прокурор, а також усиновлена дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Стаття 241. Порядок поновлення актового запису про народження у разі визнання усиновлення недійсним або скасування усиновлення

1. Після набрання чинності рішенням суду про визнання усиновлення недійсним або скасування усиновлення суд у місячний строк зобов'язаний надіслати копію рішення до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини.

2. Орган державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішення суду про скасування усиновлення або визнання його недійсним вносить відповідні [зміни до актового запису](#) про народження дитини.

Стаття 242. Позбавлення усиновлювача батьківських прав

1. Якщо [усиновлювач](#) був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним [дитини](#), він може бути позбавлений батьківських прав за наявності підстав, встановлених у [статті 164 цього Кодексу](#).

2. У разі позбавлення усиновлювача батьківських прав настають наслідки, встановлені [статтею 166 цього Кодексу](#). У разі смерті усиновлювача, позбавленого батьківських прав, дитина одержує право на [спадкування](#) на загальних підставах.

3. Батьківські права усиновлювача можуть бути поновлені відповідно до положень [статті 169 цього Кодексу](#).

Глава 19. ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ

Стаття 243. Діти, над якими встановлюється опіка, піклування

1. Опіка, піклування встановлюється над [дітьми-сиротами](#) і [дітьми, позбавленими батьківського піклування](#).

2. Опіка встановлюється над [дитиною](#), яка не досягла чотирнадцяти років, а піклування - над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

3. Опіка, піклування над дитиною встановлюється [органом опіки та піклування](#), а також [судом](#) у випадках, передбачених [Цивільним кодексом України](#).

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 244. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини

1. Опікуном, піклувальником [дитини](#) може бути за її згодою повнолітня [дієздатна особа](#).

2. При призначенні дитині опікуна або піклувальника [органом опіки та піклування](#) враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини.

3. Не можуть бути опікунами, піклувальниками дитини особи, зазначені в [статті 212 цього Кодексу](#).

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 04.06.2009 р. N 1452-VI)

Стаття 245. Опіка та піклування над дитиною, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі

1. Якщо **дитина** постійно проживає у **закладі охорони здоров'я**, навчальному або іншому **дитячому закладі**, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 246. Контроль органу опіки та піклування за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку або піклування

1. **Орган опіки та піклування** контролює умови утримання, виховання, навчання **дитини**, над якою встановлено опіку або піклування.

Стаття 247. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування

1. **Дитина**, над якою встановлено **опіку або піклування**, має право:

- 1) на проживання в сім'ї **опікуна або піклувальника**, на піклування з його боку;
- 2) на забезпечення їй умов для всебічного розвитку, **освіти**, виховання і на повагу до її людської гідності;
- 3) на збереження права користування житлом, у якому вона проживала до встановлення опіки або піклування. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону;
- 4) на захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника.

2. Встановлення **опіки та піклування** не припиняє права **дитини** на отримання пенсії, аліментів, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника та інших соціальних виплат, призначених дитині відповідно до законів України, а також права власності дитини на ці виплати.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 21.05.2009 р. N 1390-VI)

Стаття 248. Права дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї

1. **Дитина-сирота** і **дитина, позбавлена батьківського піклування**, яка проживає у **закладі охорони здоров'я**, навчальному або іншому **дитячому закладі, прийомній сім'ї**, має право:

- 1) на всебічний розвиток, виховання, **освіту**, повагу до її людської гідності;
- 2) на збереження права користування житлом, у якому вона раніше проживала. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону;
- 3) на пільги, встановлені законом, при працевлаштуванні після закінчення строку перебування у зазначеному закладі;

4) на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому [законом](#), що регулює надання безоплатної правової допомоги.

2. Влаштування [дитини](#) до закладу, зазначеного у частині першій цієї статті, не припиняє права дитини на аліменти, пенсії, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 23.02.2006 р. N 3497-IV, від 06.11.2012 р. N 5477-VI)

Стаття 249. Права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини

1. [Опікун, піклувальник](#) зобов'язаний виховувати [дитину](#), піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної [загальної середньої освіти](#).

Опікун, піклувальник має право самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій [органу опіки та піклування](#).

2. Опікун, піклувальник має право вимагати повернення дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення [суду](#).

3. Опікун, піклувальник не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими [родичами](#), за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини.

4. Цивільні права та обов'язки опікуна, піклувальника встановлюються [Цивільним кодексом України](#).

5. Підстави для виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір і порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.12.2006 р. N 524-V)

Стаття 250. Припинення опіки, піклування над дитиною

1. [Опіка, піклування над дитиною](#) припиняється у випадках, встановлених [Цивільним кодексом України](#).

Стаття 251. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків

1. Особа може бути звільнена від обов'язків [опікуна або піклувальника](#) дитини у випадках, передбачених [Цивільним кодексом України](#), а також тоді, коли між опікуном, піклувальником та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають здійсненню ними опіки, піклування.

Глава 20 ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ

(Глава змінами, внесеними згідно із

Стаття 252. Патронат над дитиною

1. Патронат над дитиною - це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.
2. Сім'я патронатного вихователя - це сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі.
3. Патронатний вихователь - це особа, яка за участю членів сім'ї надає послуги з догляду, виховання та реабілітації дитини у своїй сім'ї.
4. Патронатним вихователем не можуть бути особи, зазначені у статті 212 цього Кодексу.
5. До сім'ї патронатного вихователя можуть бути одночасно влаштовані тільки діти, які є між собою рідними братами та сестрами, або діти, які виховувалися в одній сім'ї.
6. Термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя встановлюється органом опіки та піклування і не може перевищувати трьох місяців.

У разі наявності обставин, що обґрунтовують необхідність і доцільність перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя понад зазначений термін, орган опіки та піклування може його продовжити.

Загальний термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя не може перевищувати шість місяців.

7. Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя затверджується Кабінетом Міністрів України.

Абзац другий виключено.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 19.10.2016 р. N 1692-VIII)

Стаття 253. Договір про патронат над дитиною

1. За договором про патронат над дитиною орган опіки та піклування влаштовує дитину, яка перебуває у складних життєвих обставинах, в сім'ю патронатного вихователя.

Договір про патронат над дитиною укладається в письмовій формі.

Типовий договір про патронат над дитиною затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. Договір про патронат над дитиною припиняється у разі прийняття органом опіки та піклування рішення про повернення дитини до її батьків, інших законних представників, її усиновлення, встановлення над нею опіки чи піклування, влаштування її на виховання в сім'ю громадян (прийомну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу) або до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу, а також у разі досягнення дитиною повноліття, смерті дитини чи патронатного вихователя.

3. Договір про патронат над дитиною може бути розірваний за згодою сторін або за рішенням органу опіки та піклування, суду у разі невиконання патронатним вихователем своїх обов'язків за договором.

Стаття 254. Права дитини, яка влаштовується в сім'ю патронатного вихователя

1. Для влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

2. Влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя здійснюється за письмовою згодою її батьків, інших законних представників. У разі якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя потрібна згода їхніх батьків.

3. Влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя здійснюється без згоди батьків, інших законних представників у разі відібрання у них дитини, відсутності відомостей про місце їх перебування, а також за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини.

4. На період перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя за нею зберігається право на аліменти, пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вона мала до влаштування в сім'ю патронатного вихователя.

5. Дитина, влаштована в сім'ю патронатного вихователя, має право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами.

6. Дитина, влаштована в сім'ю патронатного вихователя, має інші права, визначені законодавством.

Стаття 255. Обов'язки патронатного вихователя

1. Патронатний вихователь зобов'язаний:

1) забезпечити дитину житлом, одягом, харчуванням тощо;

2) створити дитині умови для навчання, фізичного та духовного розвитку;

3) співпрацювати з батьками, іншими законними представниками дитини задля подолання складних життєвих обставин у межах та у спосіб, визначені органом опіки та піклування;

4) забезпечити надання чи доступ до послуг, визначених договором про патронат над дитиною;

5) сприяти контактам дитини з батьками, іншими законними представниками, родичами, крім випадків, коли батьки позбавлені батьківських прав або в судовому порядку обмежені у праві спілкування з дитиною.

Стаття 256. Оплата послуг із здійснення патронату над дитиною

1. Оплата послуг патронатного вихователя та виплата соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів у розмірі та порядку, визначених Кабінетом Міністрів України.

2. При влаштуванні дитини в сім'ю патронатного вихователя її батьки не звільняються від обов'язку щодо утримання дитини.

Глава 20¹. ПРИЙОМНА СІМ'Я

(Доповнено главою 20¹ згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 256¹. Прийомна сім'я

1. Прийомна сім'я - сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох [дітей-сиріт](#) і [дітей, позбавлених батьківського піклування](#).

Стаття 256². Прийомні батьки

1. Прийомні батьки - подружжя або особа, яка не перебуває у [шлюбі](#), які взяли для спільного проживання та виховання [дітей-сиріт](#) і [дітей, позбавлених батьківського піклування](#).

2. Прийомні батьки несуть обов'язки по вихованню та розвитку дітей, передбачені [статтею 150 цього Кодексу](#).

3. Прийомними батьками не можуть бути особи, зазначені в [статті 212 цього Кодексу](#).

4. Прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 04.06.2009 р. N 1452-VI)

Стаття 256³. Прийомні діти

1. Прийомні діти - [діти-сироти](#) і [діти, позбавлені батьківського піклування](#), влаштовані на виховання та спільне проживання до [прийомної сім'ї](#).

2. На влаштування дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, до прийомної сім'ї потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

Згода дитини на її влаштування до прийомної сім'ї з'ясовується службовою особою закладу, в якому вона перебуває, у присутності **приймних батьків** і представника **органу опіки та піклування**, про що складається відповідний документ.

3. Прийомні діти проживають і виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі навчання у **професійно-технічних, вищих навчальних закладах I - IV рівнів акредитації** - до його закінчення.

4. За прийомними дітьми зберігається право на аліменти, пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вони мали до влаштування до **прийомної сім'ї**.

5. Прийомні діти мають право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими **родичами**, крім випадків, коли це може завдати шкоди їхньому життю, здоров'ю та моральному вихованню.

Стаття 256⁴. Створення прийомної сім'ї

1. Рішення про створення **прийомної сім'ї** приймається районною, районною в містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчим комітетом міської (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення) ради в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Між **прийомними батьками** та органом, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї, на основі типового договору укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї.

3. Орган, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї, зобов'язаний контролювати виконання прийомними батьками своїх обов'язків щодо виховання та утримання дітей.

4. **Положення про прийомну сім'ю** та типовий **договір** про влаштування дітей до прийомної сім'ї затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Глава 20². ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ

(Доповнено главою 20² згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 256⁵. Дитячий будинок сімейного типу

1. Дитячий будинок сімейного типу - окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у **шлюбі**, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти **дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування**.

Стаття 256⁶. Батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу

1. Батьки-вихователі - подружжя або окрема особа, що не перебуває у **шлюбі**, які взяли **дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування**, для виховання та спільного проживання.

2. Батьки-вихователі несуть обов'язки по вихованню та розвитку дітей, передбачені **статтею 150 цього Кодексу**.

3. Батьками-вихователями не можуть бути особи, зазначені в [статті 212 цього Кодексу](#).
4. Батьки-вихователі є законними представниками дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники.
5. Батькам-вихователям для потреб дитячого будинку сімейного типу позачергово надається обладнаний індивідуальний житловий будинок або багатокімнатна квартира за нормами, встановленими законодавством.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 04.06.2009 р. N 1452-VI)

Стаття 256⁷. Вихованці дитячого будинку сімейного типу

1. Вихованцями дитячого будинку сімейного типу є [діти-сироти](#) і [діти, позбавлені батьківського піклування](#).
2. На влаштування дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, до дитячого будинку сімейного типу потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

Згода дитини на влаштування її до дитячого будинку сімейного типу з'ясовується службовою особою закладу, в якому вона перебуває, у присутності батьків-вихователів і представника [органу опіки та піклування](#), про що складається відповідний документ.
3. Вихованці проживають і виховуються у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у [професійно-технічному, вищому навчальному закладі I - IV рівнів акредитації](#) - до його закінчення.
4. За вихованцями дитячого будинку сімейного типу зберігається право на аліменти, пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вони мали до влаштування до дитячого будинку сімейного типу.
5. Вихованці мають право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими [родичами](#), крім випадків, коли це може завдати шкоди їхньому життю, здоров'ю та моральному вихованню.

Стаття 256⁸. Створення дитячого будинку сімейного типу

1. Рішення про створення [дитячого будинку сімейного типу](#) приймається районною, районною в містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчим комітетом міської (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення) ради в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.
2. Між батьками-вихователями та органом, який прийняв рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, на основі типового договору укладається договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.
3. Орган, який прийняв рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, зобов'язаний контролювати виконання батьками-вихователями своїх обов'язків щодо виховання та утримання дітей.

4. Положення про дитячий будинок сімейного типу і типовий договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Розділ V. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА РОДИЧІВ

Глава 21. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА РОДИЧІВ

Стаття 257. Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків

1. Баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх вихованні.

2. Батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом, прабабою, прадідом своїх прав щодо виховання внуків, правнуків.

Якщо такі перешкоди чиняться, баба, дід, прабаба, прадід мають право на звернення до суду з позовом про їх усунення.

Стаття 258. Права баби і діда щодо захисту внуків

1. Баба і дід мають право на самозахист внуків.

2. Баба і дід мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних внуків до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень.

Стаття 259. Права братів та сестер на спілкування

1. Права та обов'язки, встановлені законом для братів та сестер, мають рідні (повнорідні, неповнорідні) брати та сестри.

2. Брати та сестри, зокрема ті, які не проживають разом, мають право на спілкування.

3. Мати, батько, баба, дід, інші особи, з якими проживають неповнолітні брати та сестри, зобов'язані сприяти їхньому спілкуванню.

4. Повнолітні особи мають право брати участь у вихованні своїх неповнолітніх братів та сестер, незалежно від місця їхнього проживання.

Стаття 260. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки

1. Якщо мачуха, вітчим проживають однією сім'єю з малолітніми, неповнолітніми пасинком, падчеркою, вони мають право брати участь у їхньому вихованні.

Стаття 261. Права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання

1. Особа, яка взяла у свою сім'ю [дитину-сироту](#) або [дитину](#), позбавлену батьківського піклування, має права та обов'язки щодо її виховання та захисту відповідно до положень [статей 249 і 262](#) цього Кодексу.

(Із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 23.02.2006 р. N 3497-IV)

Стаття 262. Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей

1. Сестра, брат, мачуха, вітчим мають право на самозахист своїх [малолітніх](#), [неповнолітніх](#), повнолітніх [непрацевдатних](#) братів, сестер, пасинка, падчерки.
2. Сестра, брат, мачуха, вітчим мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх [непрацевдатних](#) братів, сестер, пасинка, падчерки до [органу опіки та піклування](#) або до [суду](#) без спеціальних на те повноважень.

Стаття 263. Вирішення судом спорів щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини

1. Спір щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, брата, сестри, мачухи, вітчима у вихованні [дитини](#) вирішується [судом](#) відповідно до [статті 159](#) цього Кодексу.

Стаття 264. Обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживала однією сім'єю

1. Внуки, правнуки зобов'язані піклуватися про своїх бабу, діда, прабабу, прадіда.
2. Повнолітні брати, сестри, пасинки, падчерки зобов'язані піклуватися про брата, сестру, вітчима, мачуху, які виховували їх та надавали їм матеріальну допомогу.

Такий обов'язок мають особи і щодо тих, з ким вони проживали однією [сім'єю](#) до досягнення повноліття.

Глава 22. ОБОВ'ЯЗОК ПО УТРИМАННЮ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА РОДИЧІВ

Стаття 265. Обов'язок баби, діда утримувати внуків

1. Баба, дід зобов'язані утримувати своїх [малолітніх](#), [неповнолітніх](#) внуків, якщо у них немає матері, батька або якщо батьки не можуть з поважних причин надавати їм належного утримання, за умови, що баба, дід можуть надавати матеріальну допомогу.

Стаття 266. Обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда

1. Повнолітні внуки, правнуки зобов'язані утримувати [непрацевдатних](#) бабу, діда, прабабу, прадіда, які потребують матеріальної допомоги і якщо у них немає чоловіка, дружини, повнолітніх дочки, сина або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що повнолітні внуки, правнуки можуть надавати матеріальну допомогу.

Стаття 267. Обов'язок по утриманню братів та сестер

1. Повнолітні брати, сестри зобов'язані утримувати **малолітніх, неповнолітніх** братів та сестер, які потребують матеріальної допомоги і якщо вони не мають батьків, чоловіка, дружини або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що повнолітні брати та сестри можуть надавати матеріальну допомогу.

2. Повнолітні брати і сестри зобов'язані утримувати **непрацездатних** повнолітніх братів і сестер, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони не мають чоловіка, дружини, батьків або повнолітніх дочки, сина, за умови, що повнолітні брати та сестри можуть надавати матеріальну допомогу.

Стаття 268. Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка

1. Мачуха, вітчим зобов'язані утримувати **малолітніх, неповнолітніх** падчерку, пасинка, які з ними проживають, якщо у них немає матері, батька, діда, баби, повнолітніх братів та сестер або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що мачуха, вітчим можуть надавати матеріальну допомогу.

2. Суд може звільнити вітчима, мачуху від обов'язку по утриманню падчерки, пасинка або обмежити його певним строком, зокрема у разі:

- 1) нетривалого проживання з їхнім матір'ю, батьком;
- 2) негідної поведінки у шлюбних відносинах матері, батька дитини.

Стаття 269. Обов'язок інших осіб утримувати дитину

1. Особи, у **сім'ї** яких виховувалася **дитина**, зобов'язані надавати їй матеріальну допомогу, якщо у неї немає батьків, баби, діда, повнолітніх братів та сестер, за умови, що ці особи можуть надавати матеріальну допомогу.

Стаття 270. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима

1. Повнолітні падчерка, пасинок зобов'язані утримувати **непрацездатних** мачуху, вітчима, якщо вони потребують матеріальної допомоги і якщо вони надавали падчерці, пасинкові систематичну матеріальну допомогу не менш як п'ять років, за умови, що падчерка, пасинок можуть надавати матеріальну допомогу.

2. Обов'язок падчерки, пасинка по утриманню мачухи, вітчима виникає, якщо у мачухи, вітчима немає чоловіка, дружини, повнолітніх дочки, сина, братів та сестер або якщо ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання.

Стаття 271. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття

1. Якщо особа до досягнення повноліття проживала з **родичами** або **іншими особами** однією **сім'єю**, вона зобов'язана утримувати **непрацездатних** родичів та інших осіб, з якими проживала не менш як п'ять років, за умови, що ця особа може надавати матеріальну допомогу.

Цей обов'язок виникає, якщо у того, хто потребує матеріальної допомоги, немає дружини, чоловіка, повнолітніх дочки, сина, братів та сестер або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання.

Стаття 272. Розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, і строки їх стягнення

1. Розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів на дітей і непрацездатних повнолітніх осіб, які потребують матеріальної допомоги, визначається у частці від заробітку (доходу) або у твердій грошовій сумі.

При визначенні розміру аліментів суд бере до уваги матеріальний та сімейний стан платника та одержувача аліментів.

2. Якщо позов пред'явлений не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання. При цьому сукупний розмір аліментів, що підлягає стягненню, не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

3. Суд може визначити строк, протягом якого будуть стягуватися аліменти.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 22.09.2005 р. N 2901-IV)

Стаття 273. Зміна розміру аліментів та звільнення від їх сплати

1. Якщо матеріальний або сімейний стан особи, яка сплачує аліменти, чи особи, яка їх одержує, змінився, суд може за позовом будь-кого з них змінити встановлений розмір аліментів або звільнити від їх сплати.

Суд може звільнити від сплати аліментів осіб, зазначених у статтях 267 - 271 цього Кодексу, за наявності інших обставин, що мають істотне значення.

Стаття 274. Визначення заборгованості за аліментами, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів. Повне або часткове звільнення від заборгованості за аліментами

1. Визначення заборгованості за аліментами, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, а також повне або часткове звільнення їх від сплати заборгованості провадяться відповідно до положень, встановлених статтями 194 - 197 цього Кодексу.

Розділ VI ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ЗА ЇЇ МЕЖАМИ, ТА ІНОЗЕМЦЯМИ

(назва розділу у редакції законів України від 23.06.2005 р. N 2709-IV, від 19.05.2011 р. N 3381-VI)

Стаття 275. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 276. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 277. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 278. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 279. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 280. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 281. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 282. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України

1. Усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, здійснюється в консульській установі або дипломатичному представництві України.

Якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України, здійснене у відповідних органах держави, на території якої проживає дитина, є дійсним за умови попереднього одержання

дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

(Із змінами, внесеними згідно із
законами України від 16.11.2005 р. N 3097-IV,
від 16.10.2012 р. N 5462-VI)

Стаття 283. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України

1. Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 цього Кодексу.

2. Дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, і досягла п'яти років.

Усиновлення може бути здійснено до закінчення зазначеного строку, а також до досягнення дитиною п'яти років, якщо:

- 1) усиновлювач є родичем дитини;
- 2) дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку хвороб, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;
- 3) здійснюється усиновлення усіх рідних братів і сестер в одну сім'ю, якщо один з них досяг п'яти років і перебуває на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, не менш як один рік;
- 4) іноземці виявили бажання усиновити дитину, яка є братом або сестрою раніше усиновленої ними дитини.

3. Дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти на виховання до себе в сім'ю.

Переважне право на усиновлення дитини - громадянина України мають іноземці, які є:

- 1) родичами дитини;
 - 2) громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги.
4. На усиновлення дитини іноземцем потрібна згода центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, направляє в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, запит до Міністерства внутрішніх справ України щодо перевірки іноземців, що усиновлюють дитину, яка є громадянином України, на наявність або відсутність інформації компрометуючого характеру в правоохоронних органах інших держав та Генеральному секретаріаті Інтерполу.

5. Усиновлення іноземцями провадиться за умови забезпечення дитині прав в обсязі не меншому, ніж це встановлено законами України.

6. За усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років.

Усиновлена **дитина** має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до **Конвенції про права дитини**, інших **міжнародних договорів**.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 16.11.2005 р. N 3097-IV, від 04.06.2009 р. N 1452-VI, від 19.05.2011 р. N 3381-VI, від 16.10.2012 р. N 5462-VI)

Стаття 284. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні

1. **Усиновлення** дитини, яка є **іноземцем** і проживає в Україні, здійснюється **громадянами України** або іноземцями, які проживають в Україні, на загальних підставах.

Стаття 285. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України

1. Усиновлення **дитини**, яка є **громадянином України**, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним.

2. **Усиновлення** дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає, не є таємним.

Стаття 286. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства

1. Усиновлення **іноземцем** дитини, яка є іноземцем або **особою без громадянства**, здійснюється в Україні відповідно до законів України, якщо інше не встановлено **міжнародними договорами України**.

(Із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.05.2011 р. N 3381-VI)

Стаття 287. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями

1. Якщо діти усиновлені **іноземцями** і проживають за межами України, відповідна **консульська установа** за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними вісімнадцяти років.

Порядок здійснення нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені **іноземцями** і проживають за межами України, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 288. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 289. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 290. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 291. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Стаття 292. Виключена.

(згідно із Законом України
від 23.06.2005 р. N 2709-IV)

Розділ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Кодекс набирає чинності одночасно з набранням чинності [Цивільним кодексом України](#).

2. Визнати такими, що втрачають чинність з вступом у дію Сімейного кодексу України:

1) [Кодекс про шлюб та сім'ю України](#) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1969 р., додаток до N 26, ст. 204; 1971 р., N 20, ст. 141; 1973 р., N 21, ст. 181; 1980 р., N 38, ст. 754; 1984 р., N 7, ст. 136; 1985 р., N 11, ст. 205, ст. 206; 1987 р., N 8, ст. 149, N 35, ст. 674; 1991 р., N 9, ст. 89; Відомості Верховної Ради України, 1992 р., N 4, ст. 25, N 36, ст. 528; 1996 р., N 7, ст. 26; 2000 р., N 9, ст. 67, N 50, ст. 436).

[Розділ V "Акти громадянського стану"](#) зберігає свою чинність у частині, що не суперечить цьому Кодексу, до прийняття спеціального закону;

2) [Закон Української РСР від 20 червня 1969 року "Про затвердження Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР"](#) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1969 р., N 26, ст. 204);

3) [Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 29 грудня 1969 року "Про порядок введення в дію Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР"](#) (Відомості Верховної Ради УРСР, 1970 р., N 2, ст. 16; 1980 р., N 38, ст. 754).

3. Кабінету Міністрів України:

подати до Верховної Ради України протягом трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу пропозиції щодо внесення змін до законів України, які впливають з цього Кодексу;

привести у відповідність із цим Кодексом свої нормативно-правові акти;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Кодексом.

(Розділ VII із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 26.12.2002 р. N 407-IV)

Президент України

**м. Київ
10 січня 2002 року
N 2947-III**

Л. КУЧМА

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2017

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2017